

Industriens Utredningsinstitut

Verksamhetsåret

1970

Industriens Utredningsinstitut

är en fristående vetenskaplig forskningsinstitution grundad 1939 av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund.

Syfte

Att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för den industriella utvecklingen.

Verksamhet

Huvuddelen av arbetet inom institutet ägnas åt långsiktiga forskningsuppgifter. Man siktar härvid till ett studium av de grundläggande sammanhangen inom näringslivet och särskilt till att belysa de frågor som hör samman med strukturella och institutionella förändringar. Forskningsresultaten publiceras i institutets skriftserier.

Vid sidan om det långsiktiga forskningsarbetet utför institutet smärre utredningar rörande speciella problem samt ger viss service åt industriföretag, organisationer, statliga myndigheter etc.

Styrelse

Tekn. dr Marcus Wallenberg, ordförande
Direktör Sven Dahlberg
Direktör Ingmar Eidem
Direktör Curt-Steffan Giesecke
Direktör Tryggve Holm
Direktör Christer Höglund
Direktör Axel Iveroth

Direktör Bengt Lyberg
Direktör Eije Mossberg
Docent Lars Nabseth
Bruksdisponent Sverre Sohlman
Direktör Erland Waldenström
Herr Lars Wirström

Personal

Chef: Docent Lars Nabseth
Sakkunnig: Professor Ragnar Bentzel
Bitr. forskn.chef: Ekon. dr Lars Wohlin
Sekreterare: Pol. mag. Jan Bröms
Kamrer: Fru Ruth Wiklund-Ellestad

Övrig ordinarie personal samt med särskilda utredningar sysselsatta

Fru Kate von Arnold
Docent Alf Carling
Pol. mag. Sune Davidsson
Docent Gunnar Eliasson
Fil. lic. Göran Eriksson
Ekon. lic. Johan Facht
Fru Marianne Frisell
Fil. kand. Ulf Granérus
Fröken Gunnel Gunnarsdotter
Civ.ekon. Siv Gustafsson
Fröken Christine Holm
Civ.ing. Staffan Håkanson
Fil. kand. Ulf Jakobsson
Fröken Gun Johansson
Fil. lic. Anders Klevmarken
Fil. lic. Lars Kritz
Civ.ekon. Anita Lignell
Professor Assar Lindbeck
Fru Kerstin Lindh

Fil. lic. Lars Lundberg
Fil. lic. Harry Lütjohann
Pol. mag. Torsten Löfgren
Fru Alice Nilson
Fru Wera Nyrén
Fil. lic. Lennart Ohlsson
Ekon. lic. Olle Rønck
Ekon. lic. Gunnar Du Rietz
Civ.ekon. Rolf Rundfelt
Civ.ekon. Bengt Rydén
Pol. mag. Hans-Fredrik Samuelsson
Lic. oecon. John Skår
Professor Otto Stelling
Master of economics Birgitta Swedenborg
Fil. kand. Åke Sundström
Civ.ekon. Eva Thiel
Fru Ulla Wounder
Docent Yngve Åberg

Adress

Industriens Utredningsinstitut
Storgatan 19, Stockholm, Box 5037, 102 41 Stockholm 5
Tel. 08/63 50 20

Verksamhetsåret 1970

Industriens Utredningsinstitut Stockholm

Förord

Under det gångna verksamhetsåret har institutets intensiva och omfattande arbete för 1970 års långtidsutredning till största delen avslutats. Detta har inneburit bl. a. att en bok rörande den förväntade industriella utvecklingen i vårt land under 1970-talet presenterats. Liksom vid föregående långtidsutredningar har som ett viktigt underlag för bedömningarna av industrins fortsatta expansion använts från företagen insamlade planer över deras långsiktiga utveckling. Eftersom all erfarenhet talar för att dylika planer ofta kan genomgå betydande revideringar har försök emellertid gjorts att i ökad utsträckning också använda annat underlag vid bedömningarna.

Detta hindrar emellertid inte att vissa av de prognoser och uttalanden som görs vad gäller olika industribranscher inte kommer att slå in. Detta kan, förutom med den allmänna svårigheten att bedöma framtiden, också komma att sammanhålla med att prognoserna måst göras under en del antaganden, exempelvis rörande takten i nationalproduktens stegring, EEC-frågans lösning för Sveriges del etc., som kan komma att visa sig vara felaktiga. Samtidigt som vi hoppas att det presenterade materialet skall bli till hjälp för statsmakterna vid utformningen av den ekonomiska politiken och för företagen i deras långsiktsplanering finns det därför anledning påpeka önskvärdheten att noga pröva de antaganden som legat till grund för bedömningarna.

Studien av skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter har också slutförts under verksamhetsåret. I denna görs även vissa framtidsbedömningar som mot bakgrunden av de mera pessimistiska tongångar rörande skogsindustrins framtid i vårt land, som hördes på många håll endast för något år sedan, framstår som klart mera optimistiska. Skogsindustrin kommer säkert även framledes att utgöra ett viktigt inslag i den svenska industribilden. I den ifrågavarande studien presenteras också en analys av kapitalets ålders- och effektivitetsstruktur inom branschen, som i många delar kan tjäna som underlag för likartade studier på andra håll. Hade vi haft dylika studier tillgängliga för andra industribranscher hade det varit lättare att i långtidsutredningen klargöra sambandet mellan ökade investeringar inom industrisektorn och den fortgående produk-

tivitetsstegringen. Detta pekar hän mot nyttan av sådana studier även för andra branscher. Av verksamhetsberättelsen framgår jämväl att institutet haft resurser att fullfölja ingående analyser av andra för vårt näringsliv viktiga problemområden.

Stockholm i februari 1971

M. Hallinberg

Innehåll

Utgivna publikationer

Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter	7
Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet	11
Planer och utfall i långtidsutredningarnas industrienkäter	15
Svensk skoindustris distributionsproblem	18

Forskningsprojekt under arbete

Den privata konsumtionen	20
Fusioner i svensk industri	22
Svensk ekonomisk tillväxt	23
Spridning av ny teknik inom industrin	26
Den kemiska industrin	28
Den grafiska industrin	29
Verkstadsföretagens reala och finansiella struktur	30
Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden	31
Räntabilitet, investeringsefterfrågan och tillväxt	33
Import från låglöneländer	34
Effekten av svenska direktinvesteringar i utlandet	35
Utländsk företagsetablering i Sverige	36
Verkningar av handelshinder	38
Mål och medel inom transportpolitiken	38
Svensk distributionsutveckling	41
Löneglidningsproblemet	42
Industritjänstemännens lönestruktur och lönebildning	43
Verkningar av hyreskontrollens avskaffande	44
Reklamutredningen	44
Konkurrens på lika villkor	46
Företagsetableringen under efterkrigstiden	46
Finanspolitikens effekter	47
Utveckling och spridning av miljövänliga produktionsprocesser	48
<i>Övrig verksamhet</i>	50
<i>Förteckning över utgivna skrifter</i>	51

Figurer

1. Potentiell utbudskurva för barrvirke i Norrland	9
2. Den privata konsumtionen fördelad på 9 huvudgrupper 1968	21
3. Verklig, minimal och maximal spridning av Z-pressar på anläggningsnivå 1962–69	27
4. Utländska direkta investeringar i Sverige enligt riksbankens tillståndsgiv- ning 1960–70	37
5. Lastkapacitetens förändring inom lastbilstrafiken 1965–69	40
6. Reklamintensitetens fördelning inom den privata konsumtionen i Sverige 1967	45

Tabeller

1. Planer och utfall i företagens investeringsbedömningar	13
2. Utveckling av industrins produktionsvolym och sysselsättning 1960–69 och 1970–75 enligt företagens planer och IUI:s bedömning	14
3. Företagens planer och den faktiska utvecklingen	16
4. Planer och utfall på export- och hemmamarknad	17
5. Förändringar i konsumtionsvolym för olika varugrupper 1931–75	21
6. Aktiekursutveckling för företag med olika fusionsaktivitet 1955–68	23
7. Produktion, produktivitet och export under 100 år	26
8. Industriproduktionens volymförändring i några industriländer 1963–68	29
9. Korrelationskoefficienter mellan den svenska verkstadsexportens produkt- fördelning 1967 och några andra länders motsvarande fördelning	32
10. Antal åkerier i Sverige 1953–70	41

Utgivna publikationer

Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter

Det är huvudsakligen mot två problemområden som intresset riktas i den utredning med titeln »*Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter*», som utgivits under hösten. Författaren, ekon. dr Lars Wohlin, som även lagt fram studien som doktorsavhandling vid Handelshögskolan i Stockholm, behandlar först relationen mellan skogsbruket och skogsindustrin. För detta ändamål presenteras en s. k. expansionsmodell för skogsindustrin, med vilken avsikten är att visa vilka faktorer som på lång sikt påverkar skogsindustrins produktionsutveckling. Det är inte de konjunkturella variationerna i produktionen som förklaras, utan den trendmässiga utvecklingen under 5- à 10-årsperioder.

Utredningens andra huvudområde gäller strukturomvandlingen inom massa-, pappers- och sågverksindustrierna. Här utvecklas en modell som används för en analys av produktivitetsskillnader mellan olika anläggningar, av tillväxten i arbetskraftens produktivitet samt av den tekniska utvecklingen och dess effekt på nedläggningstakten m. m. En viktig del av analysen ägnas åt att undersöka förändringen i företagens räntabilitetskrav och orsakerna härtill.

Prisnivån på skogsprodukter är given av världsmarknaden sett från varje enskilt svenskt skogsföretags synpunkt. Det hindrar dock inte att variationer i det totala svenska exportutbudet av skogsprodukter kan påverka den västeuropeiska prisnivån. Vid exempelvis en mycket snabb ökning i den svenska exporten av trävaror, massa och papper, måste antagligen den västeuropeiska prisnivån pressas ned något för att avsettningsutrymme skall kunna skapas.

Vid ett visst världsmarknadspris på skogsprodukter, given teknologi och givna priser på kapitalvaror, arbetskraft och insatsvaror kan man beräkna det maximala virkespris som ett företag med en ny optimal anläggning kan betala för virket fritt fabriksport och ändå få en viss förräntning på investerat kapital. Det virkespris som ger den för företagen lägsta acceptabla förräntningen kallas i boken för *det långsiktiga jämviktspriset på*

virke. Samtidigt tänker man sig att det existerar ett utbudssamband på virke levererat fritt fabriksport som anger hur mycket som utbjuds vid olika priser på virke.

Mot varje världsmarknadspris på skogsprodukter svarar således ett visst härlett långsiktigt jämviktspris på virke. Vid detta pris utbjuds en bestämd kvantitet virke. Detta virke omvandlas i produktionen till en viss kvantitet skogsprodukter. Det från modellen härledda sambandet mellan prisnivån på skogsprodukter och den producerade kvantiteten kallas den svenska utbudsfunktionen för skogsprodukter.

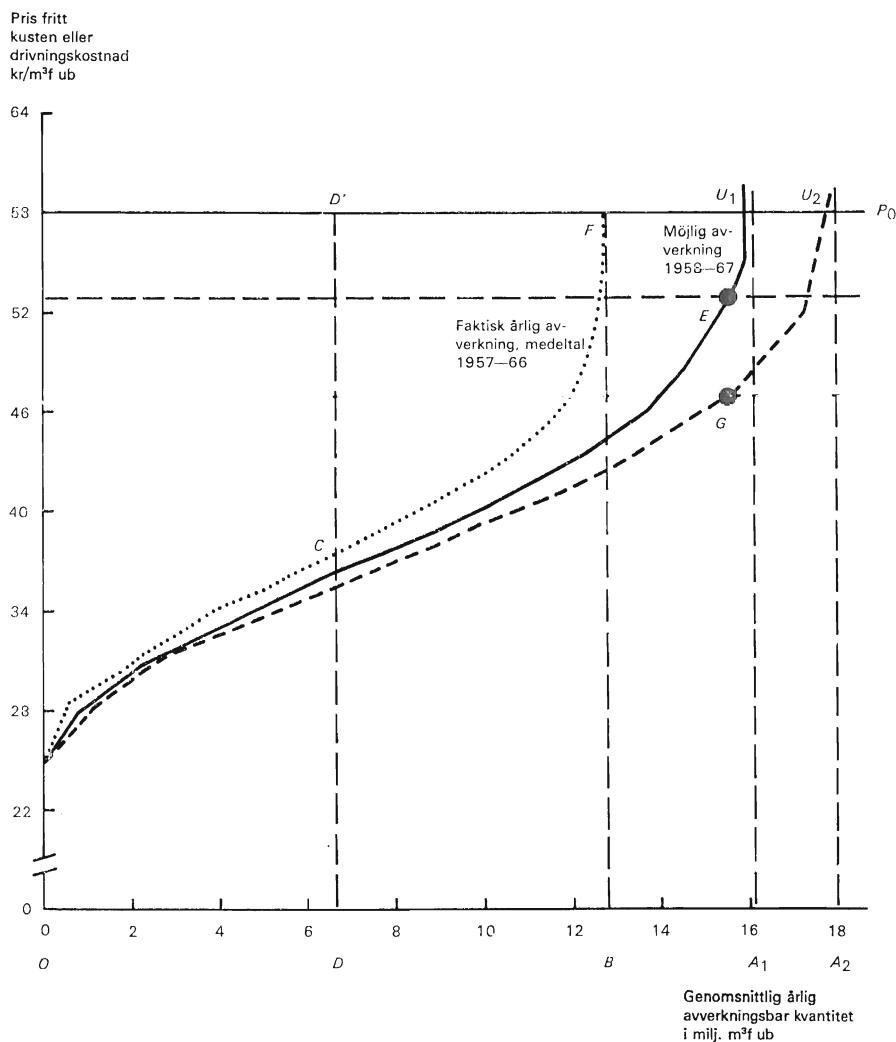
När det gäller utbudsfunktionen för virke är frågan hur mycket virke som utbjuds vid det långsiktiga jämviktspriset på virke. Den metod som valts i analysen går ut på att alla avverkningsbara kvantiteter rangordnas efter stigande avverknings- och transportkostnader (drivningskostnaderna). Dataunderlaget har hämtats från 1967 års virkesbalansutrednings analys om avsättningsläget för barrvirke i industriområdena I och II (Norrländ exklusive Gästrikland).

I figur 1 visas den kumulerade fördelningen av de avverkningsbara kvantiteterna på olika drivningskostnadsklasser. Kurvan U_1 anger den *potentiella utbudskurvan för barrvirke* i Norrländ under perioden 1958–67. Den anger hur mycket av den årliga avverkningsbara kvantiteten som är ekonomiskt tillgängligt vid olika priser fritt kusten. Vid bedömning av ekonomisk tillgänglighet bör man i princip inte bara ta hänsyn till virkets transportkostnader från stubbe till fabrik utan även till att avverkningskostnaderna blir högre vid kläna dimensioner eller under svåra terrängförhållanden. Det statistiska materialet motsvarar i dessa avseenden inte helt det teoretiskt önskvärda.

Punkten A_1 på kvantitetsaxeln anger den totala årliga avverkningsbara kvantiteten enligt VB: 67:s b-alternativ för 10-årsperioden 1958–67. Om man räknar med ett virkespris fritt fabrik på 70 kr per m³f ub och därifrån drar kostnaderna för skogsförvaltningarnas centrala administration och kostnaderna för kusttransporter, vilka sammanlagt antas uppgå till i genomsnitt 12 kr per m³f ub blir priset fritt kusten 58 kr per m³f ub. Vid detta pris skulle praktiskt taget all avverkningsbar barrved vara ekonomiskt tillgänglig i Norrländ. Priset 58 kr per m³f ub har författaren också funnit vara ungefär det genomsnittspris som betalades 1964/65 för barrvirke i Norrländ fritt kusten.

Den prickade kurvan (F) i figur 1 anger den genomsnittliga faktiska avverkningen fördelad på drivningskostnadsklasser (uppgifterna också häm-

Figur 1. Potentiell utbudskurva för barrvirke i Norrland

Anm.: Avser industriområde I och II.

Källa: 1967 års virkesbalansutredning, bilaga B.

tade från VB: 67). Ytan mellan kurvan för den faktiska avverkningen och prislinjen anger skogsägarnas totala rotnetto. Det genomsnittliga rotpriset markerat av den streckade linjen $D'C$ uppgick i Norrland till ca 21 kr per m³f ub 1964/65 och den genomsnittliga drivningskostnaden var 37 kr per m³f ub. Det från figuren beräknade rotnettot överensstämmer väl med det av skogsstyrelsen beräknade rotnettot för barrvirke i Norrland.

Rotpriset utgör skogsägarnas bruttointäkt. Från denna intäkt skall kostnaderna för skogsvårdsåtgärder dras. Denna kostnad har schablonmässigt

uppskattats till 5 kr per m³f ub. Det betyder att den ekonomiskt tillgängliga virkeskvantiteten minskar något till den kvantitet som svarar mot punkt *E* där den streckade prislinjen vid 53 kr per m³ skär utbudskurvan U_1 . Från kurvan kan vi således studera vilken effekt som lagstiftningens krav på skogsvårdsåtgärder har på det potentiella virkesutbudet vid olika prisnivåer på virke.

Under lågkonjunkturer med fallande virkespriser tenderar avverkningarna att koncentreras till bättre belägna skogsbestånd — långt ner på den potentiella utbudskurvan — medan man under högkonjunkturer kan utsträcka avverkningarna till svårtillgängligare områden. Det finns skäl att i detta sammanhang varna för mätningarna av de årliga förändringarna i arbetsproduktiviteten i skogsbruket, t. ex. som dagsverken per m³ sk eftersom det är nästan omöjligt att ta hänsyn till skillnader i avverkningsbetingelser. Detsamma gäller också rotprisets utveckling. Det är inte ett pris för en vara av oförändrad kvalitet.

Skogslagstiftningens krav på skogsvårdsåtgärder betyder inte en höjning av virkespriserna som försvagar skogsindustrins internationella konkurrenskraft. Deras effekt är i stället att på mellanlång sikt minska virkesutrymmet för skogsindustrins expansion. En sänkning av drivningskostnaderna betyder att hela den potentiella utbudskurvan förskjuts nedåt i figur 1. Vid oförändrat virkespris blir effekten att kvantiteten ekonomiskt tillgängligt virke ökar, vilket under fria konkurrensförhållanden leder till en utbyggnad av skogsindustrin.

Under perioden 1968–77 är det enligt virkesbalansutredningen möjligt att avverka kvantiteten OA_2 i genomsnitt per år. Det betyder att den potentiella utbudsfunktionen förskjuts åt höger. Denna kurva måste få ungefär den form som den streckade kurvan U_2 har i figuren under förutsättning att drivningskostnaderna förblir någorlunda oförändrade. Drivningskostnaderna har de senaste tio åren i stort sett varit oförändrade och den avverkningsbara kvantiteten har stigit proportionellt lika mycket i varje drivningskostnadsklass. En förskjutning av den potentiella utbudskurvan åt höger betyder att man kan öka avverkningarna vid oförändrat virkespris eller att man skulle kunna absorbera en prissänkning på virke utan att behöva krympa produktionen. Eller annorlunda uttryckt, det avgörande för den norrländska skogsindustrins expansionsmöjligheter är inte så mycket nollgränsens förflyttning som den takt med vilken de välbelägna skogarna avverkas.

Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet

Institutet har på uppdrag av finansdepartementet utarbetat industridelen i 1970 års långtidsutredning. Resultaten av undersökningen har publicerats i boken »Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet», författad av institutets chef, docent Lars Nabseth, m. fl. Utredningen ingår även som en bilaga till den statliga långtidsutredningen.

Boken inleds med en analys av de allmänna förutsättningarna för fortsatt industriell expansion i vårt land varvid utbuds- och efterfrågeförhållanden för industrin i dess helhet behandlas. Det därpå följande kapitlet behandlar den hittillsvarande branschutvecklingen i ett internationellt perspektiv. Det visar sig att i de flesta industriländerna finns det ett mycket enhetligt utvecklingsmönster för den branschvisa utvecklingen när BNP stiger.

Det enkätmaterial över företagens planer fram till 1975 som insamlats till utredningen presenteras i kapitel 3. Enkätaterialet jämte analysen av de allmänna förutsättningarna och det internationella branschmönstret samt tidigare trender utgör underlag för bedömning av utvecklingen inom tio huvudbranscher, vilken presenteras i separata kapitel.

Slutligen innehåller boken ett antal appendices, där det bl. a. görs en jämförelse mellan planer och utfall i tidigare långtidsutredningar, en redogörelse för den enkät om miljövårdsinvesteringar som institutet utfört, vissa fördjupningar av de i kapitel 1 förda resonemangen om de allmänna förutsättningarna för fortsatt industriell tillväxt samt redogörelser för det statistiska materialet.

Industriproduktionens framtida ökningstakt är beroende dels av hur avsättningsförhållandena kommer att utveckla sig, dels av industrins möjligheter att dra till sig produktionsfaktorer i konkurrens med andra näringsgrenar samt slutligen av industrins möjligheter att sysselsätta de resurser den förfogar över på ett effektivt sätt så att en fortgående produktivitetstegring åstadkoms.

De förutsättningar som analysen grundar sig på är att BNP ökar med 3,8% om året under perioden 1970–75, att den privata konsumtionen väntas stiga långsammare än tidigare, att investeringarnas andel av BNP väntas förbli oförändrad till skillnad mot tidigare då andelen stigit samt vissa antaganden om utvecklingen av den totala sysselsättningen. När det gäller utvecklingen på det handelspolitiska området beräknas en eventuell an-

knytning — i någon form — till EEC inte få någon effekt under perioden fram till 1975.

Det är ingen tvekan om att det under den kommande femårsperioden kan komma att uppstå betydande problem för industrin vid konkurrensen om de tillgängliga produktionsfaktorerna. Sysselsättningsutvecklingen inom industrin bestäms dels av sysselsättningsutvecklingen för ekonomin som helhet, dels av industrins andel av den totala sysselsättningen. Det totala arbetskraftsutbudet, räknat i arbetstimmar, beräknas minska med i genomsnitt 0,8% per år mellan 1970 och 1975, beroende på att befolkningstillväxten i de aktiva åldrarna enligt av statistiska centralbyrån gjorda befolkningsprognoser kommer att öka långsamt. I den förväntade minskningen av antalet utförda arbetstimmar ligger också ett antagande om att nettoimmigrationen kommer att uppgå till 20 000 personer om året. Beslut har fattats om att den lagstadgade veckoarbetstiden skall minska från 42 $\frac{1}{2}$ timme per vecka till 40 timmar per vecka. Frånvaron, som ökat kraftigt sedan 1950-talet, förväntas öka ytterligare något.

Det finns flera faktorer som pekar på att industrins andel av sysselsättningen kommer att minska. I de utvecklade industriländerna finns det en tendens till stagnerande eller sjunkande sysselsättningsandelar för industrin. Så är förhållandet bl. a. i USA. Under senare år har industrin i ökad utsträckning börjat köpa tjänster utifrån i stället för att anställa personal. Detta gäller t. ex. konsulttjänster, städnings- och vaktservice m. m. Det faktum att arbetskraftstillskottet till största delen kommer att utgöras av kvinnor kan medföra vissa omställningsproblem, eftersom industrin av tradition haft en lägre andel sysselsatta kvinnor än ekonomin i övrigt. För industrin som helhet prognosticeras en sysselsättningsminskning 1970-75 på i genomsnitt 1% per år mätt i antal anställda och 2% per år mätt i timmar. En effekt av denna sysselsättningsutveckling kan bli att företagen förlägger en större del av sin expansion utomlands.

För industrins investeringar har beräknats ett utrymme för ökning som är ett par procentenheter större än för totalinvesteringarna. Anledningen är att bostadsinvesteringarna väntas gå ned och att de offentliga investeringarna inte beräknas öka i samma snabba takt som under den senare hälften av 1960-talet, medan övriga sektorer väntas få en oförändrad ökningstakt. I utredningen beräknas industrins investeringar behöva ökas med ca 6% per år om en produktionsökning på 5% och en sysselsättningsminskning på 2% skall kunna förverkligas. Till detta kommer behovet av miljövårdsinvesteringar.

Tabell 1. *Planer och utfall i företagens investeringsbedömningar*

	Årlig procentuell förändring
1959 års LU, planer (avseende 1960-65) utfall	+2 +6
1965 års LU, planer ^a (avseende 1963-70) utfall	-2 +1,5
1970 års LU, planer (avseende 1970-75)	-6,5

^a Enligt R. Bentzel & J. Beckeman, *Framtidsperspektiv för svensk industri 1965-1980*, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm 1966, innebar planerna en ökning av investeringarna på 2 % om året 1965-70. Utfallet är också en ökning med 3 % varför planerna alltså svagt underskattat utvecklingen. Problemet i sammanhanget är emellertid hur företagens planer för 1964-65 skall tolkas. Vi har därför valt att redovisa hela planperioden, dvs. 1963-70. *Anm.*: Det antas här att investeringsuppgången inom industrin under 1970 blir ca 6 %.

Även om utrymme finns för det beräknade investeringsbehovet är det inte säkert att företagen kommer att utföra de investeringar som är en förutsättning för den beräknade produktionsutvecklingen. Av tabell 1 framgår att företagens investeringsplaner enligt enkäten ligger mycket lågt.

Det bör observeras att i företagens planer ingår en prognos att sysselsättningen kommer att öka med drygt 2 % per år. Om företagen hade haft klart för sig det sysselsättningsläge som beräknas råda skulle investeringsplanerna kanske varit högre. Det är dock inte säkert att det i alla branscher och alla företag är möjligt att ersätta arbetskraft med investeringar. Det beräknade investeringsbehovet innebär dessutom att företagens självfinansieringskvot väntas minska avsevärt. Om investeringarna skall klaras av finansiellt, krävs därför att den ekonomiska politiken utformas på ett sådant sätt att industrins möjligheter att låna på kredit- och kapitalmarknaderna ökar både absolut och relativt i förhållande till 1960-talets senare hälft.

Ökningen av totalproduktiviteten, dvs. den produktionsökning som sker utöver förändringar i faktorinsatserna, kan beräknas bli något mer än 4 % om året under första hälften av 1970-talet. Detta är internationellt sett en snabb ökning. Faktorer som talar för en fortsatt snabb totalproduktivitetsökning är den ökade utbildningen, den under senare år kraftiga fusionsaktiviteten som också beräknas fortsätta och den ökade omfattningen av köp av tjänster från andra sektorer. Faktorer som talar mot en lika snabb totalproduktivitetsökning som under senare hälften av 1960-talet är bl. a. planmaterialet samt de regional- och sysselsättningspolitiska målen. Under 1950-talet var också kapacitetsutnyttjandet lågt, vilket gav produktivitetsvinster under 1960-talet då utnyttjandet var högre. Motsvarande situation föreligger inte inför 1970-talet.

Tabell 2. Utveckling av industrins produktionsvolym och sysselsättning 1960-69 och 1970-75 enligt företagens planer och IUI:s bedömning

Genomsnittlig årlig procentuell förändring

Bransch	Produktionsvolym			Antal sysselsatta		
	Faktisk utveckling 1960-69	1970-75		Faktisk utveckling 1960-69	1970-75	
		Planer	Bedömning		Planer	Bedömning ^a
Gruvindustri	5,3	2,6	6	-4,0	-1,4	-2 ½
Järn- och stålverk	7,1	5,9	6	0,3	1,4	- ½
Andra metallverk	6,0	4,7	4	0,4	1,7	-1
Verkstadsindustri	8,2	7,6	6	1,7	3,4	0
Varvsindustri	4,3	4,0	3 ½	-1,9	0,8	-2
Jord- och stenindustri	6,4	4,3	3 ½ à 4	0,4	1,7	-2
Massa-, pappers- och wallboardindustri	4,9	5,2	5 ½	-1,4	-0,1	-1
Träindustri	6,0	5,4	3 ½	1,0	2,0	-2
Pappersvaruindustri	} 4,5	9,2	7	} 0,4	4,2	1
Grafisk industri		4,1	3 à 3 ½		1,2	0
Livsmedelsindustri	3,4	4,6	3	1,1	0,6	-1
Dryckesvaru- och tobaksindustri	4,6	3,9	3 ½	-1,2	1,5	-1 ½
Textilindustri	0,1	4,2	2 à 2 ½	-4,4	1,1	-3
Konfektionsindustri	2,1	2,6	} 1	-3,5	1,0	} -4
Sko- och läderindustri	-0,2	2,3		-4,4	1,4	
Egentlig kemisk industri	9,7 ^b	6,7	8	1,0	1,0	½
Petroleum- och kolindustri	12,1 ^b	2,4	10	-2,4	0,0	3
Gummivaruindustri	6,5	8,7	6 ½	0,9	3,9	1
Hela industrin	6,4	6,1	5	0,2	2,2	-1

^a Sysselsättningsutvecklingen mätt i timmar ger en ytterligare minskning på ungefär 1%. För hela industrin innebär detta att arbetskraftsvolymen kommer att minska med i genomsnitt 2% per år 1970-75.

^b Avser 1960-68 enär uppgifter ej kunnat erhållas för 1969.

Som framgår av tabell 2 planerade industrin hösten 1969 att öka produktionsvolymen med 6,1% per år mellan 1970 och 1975. Den planerade exportökningen för samma period uppgick till 7,8% per år. De »tunga» branscherna järn- och stålverk, verkstadsindustri och kemisk industri räknar med en lägre tillväxttakt under 1970-talets första hälft än under 1960-69. För järn- och stålindustrin innebär dessutom planerna en tillväxttakt som ligger under industrigenomsnittet. Även pappersvaru- och wallboardindustrins planer ligger under genomsnittet för industrin. I jämförelse med 1960-69 räknar man dock i denna bransch med en något högre produktionsstillväxt fram till 1975.

I den bedömning som görs av planerna framgår att företagen sannolikt överskattat avsättningsmöjligheterna på den svenska marknaden under perioden 1970-75. Målet att uppnå balans i de utrikes betalningarna kommer att ställa krav på den ekonomiska politiken att söka begränsa efter-

frågan inom landet. Om företagen trots detta skulle förverkliga sina avsättningsplaner förutsätter detta att de konkurrerar ut import i en omfattning som helt strider mot tidigare utveckling. Mot denna bakgrund är det därför naturligt att nedjusteringar i produktionsplanerna främst görs i de hemmamarknadsorienterade branscherna.

Sysselsättningen för hela industrin skulle enligt planmaterialet öka med drygt 2 % per år. Detta innebär att industrin vid den minskning av det totala arbetskraftsutbudet, som kan förutses, skulle få en osannolikt stor andel av arbetskraften. Sysselsättningen kommer därför troligen — tvärt emot planerna — att minska i de flesta branscherna. Av tabellen framgår exempelvis att planmaterialet för beklädnadsindustrierna visar en ökning av sysselsättningen trots att utvecklingen under 1960-talet inneburit en relativt stor minskning.

Efterfrågeutvecklingen på hemmamarknaden i förening med arbetskraftssituationen gör det troligt att företagen från lönsamhetssynpunkt inte kommer att vilja förverkliga sina produktionsplaner. För hela industrin innebär därför institutets bedömning att planerna för den årliga tillväxten av produktionsvolymen justeras ner från 6 till 5 % i genomsnitt per år för perioden 1970–75. Eftersom antalet industrisysselsatta bedöms minska med omkring 1 % och antalet arbetstimmar med ca 2 % per år, innebär detta att produktiviteten måste öka med ca 6 % per sysselsatt och med ca 7 % per arbetstimme och år.

Planer och utfall i långtidsutredningarnas industrienkäter

Institutet har medverkat i två tidigare långtidsutredningar. I samband därmed inhämtades genom enkäter 1960 och 1964 ett antal företagsplaner för den framtida utvecklingen. Den faktiska utvecklingen har i varierande grad avvikit från den som enkätföretagens planer angivit. Inför arbetet med 1970 års långtidsutredning och den enkät som utsändes under 1969 som ett led i detta arbete, framstod det som angeläget att få ytterligare kunskap om kvaliteten i företagens planer. En studie av »Planer och utfall i långtidsutredningarnas industrienkäter» har därför genomförts och färdigställd under året. Den har författats av pol. mag. Sune Davidsson och ingår som appendix B i den av institutet utgivna boken *Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet*.

Tabell 3. *Företagens planer och den faktiska utvecklingen*
 Årlig procentuell förändring

	Produktion	Sysselsättning	Produktivitet	Investeringar
<i>1960 års enkät</i>				
Planer	5,3	2,1	3,1	2
Utfall	7,9	2,1	5,7	6
<i>1964 års enkät</i>				
Planer	7,3	1,8	5,4	-2
Utfall	6,6	-0,5	7,2	1,5

I den uppföljning av företagens planer som gjorts har intresset riktats både mot planerna för de olika branscherna och mot planerna för enskilda företag. Produktionsplanerna har bedömts vara den viktigaste delen av enkätmaterialiet, medan sysselsättnings- och investeringsplanerna kan betraktas som en följd av produktionsuppgifterna. Enligt tabell 3 synes produktionsplaneringen ha förbättrats då skillnaden mellan planer och utfall tenderar att avta. Hur produktionsplanerna utfallit på hemma- respektive exportmarknaden framgår av tabell 4. Exportplanerna har uppfyllts bättre än planerna för hemmamarknaden. Dämpningen av hemmamarknadsefterfrågan synes inte ha haft någon inverkan på exporttillväxten under enkätperioden 1963-70. Enligt 1970 års långtidsutredning bör 1970-75 präglas av samma mönster med en dämpad hemmamarknadsefterfrågan och en expansiv exportutveckling. I undersökningen jämförs vidare planer och utfall för sysselsättning och investeringar i tidigare enkäter med den framtida utvecklingen enligt 1970 års långtidsutredning.

Ett problem som undersökts är i vad mån produktionsplanerna byggts upp utifrån antaganden om att den tidigare utvecklingen kommer att fortsätta. Detta har undersökts både för branscher och för enskilda företag inom verkstadsindustri och textilindustri. Det finns självklart ett samband mellan planer och den tidigare produktionsutvecklingen, men det finns inget stöd för att enkätplanerna enbart är trendutdragningar. Tendensen är att trendberoendet i planerna försvagats mellan de två enkättillfällena.

Inflytandet på planerna från konjunkturläget vid enkättillfället har även studerats. Den bild undersökningarna ger i det avseendet är något splittrad. På branschnivå återfinns tendenser till ett inflytande från konjunktursituationen, men dessa resultat är osäkra. På företagsnivå kan ett sådant inflytande spåras inom verkstadsindustrin men inte inom textilindustrin.

Tabell 4. *Planer och utfall på export- och hemmamarknad*

Årlig procentuell förändring

Enkät- tidpunkt	Marknad	Planer	Utfall
1960	Exportmarknad	7,5	8,7
	Hemmamarknad	4,1	7,6
1964	Exportmarknad	8,3	8,1
	Hemmamarknad	6,8	5,9

Att skillnaderna mellan planer och utfall är beroende av skillnaden i konjunkturläge vid enkättillfället och under planperioden kan konstateras för 1964 års enkät men inte för 1960 års. Om förhållandet gäller även i framtiden skulle ett lägre genomsnittligt kapacitetsutnyttjande under 1970-talets första hälft än vid enkättidpunkten 1969 medföra att industriproduktionen ökar långsammare än företagen planerat.

Av faktorer hos det enskilda företaget, som har inflytande på avvikelserna mellan planer och utfall, har det visat sig att företagets storlek har en viss betydelse; skillnaden mellan plan och utfall är mindre i stora företag än i små företag. Resultaten har inte en sådan säkerhet att det varit möjligt att dra slutsatsen att mindre företag inte behöver tillfrågas i framtida enkäter.

Hur beroendet av exportmarknaden påverkar plan-utfallsskillnaden har också undersökts. Beroendet av utlandsmarknaden har mätts med försäljningsvärdets exportandel. Sambandet har olika riktning i de båda enkäterna. Av 1960 års enkät förefaller det som om exportinriktade företag lyckats bättre i sin planering medan det motsatta gäller för den senare enkäten. Resultatet från 1964 års enkät kan dock vara specifikt för den undersökta branschen, verkstadsindustrin. Försök har även gjorts att bedöma avvikelserna mot bakgrund av planeringskapaciteten i företaget. Som ett grovt mått på detta har andelen tjänstemän använts. Tendenserna pekar emellertid i olika riktningar, varför några slutsatser inte är möjliga att dra. För 1964 års enkät kan konstateras att planerna i kapitalintensiva företag bättre ansluter till den faktiska utvecklingen än vad som är fallet i företag med lägre kapitalintensitet.

Av tabell 3 framgår att företagen i sina planer underskattat investeringarna och, i den senare enkäten, överskattat arbetskraftsbehovet i förhållande till det faktiska utfallet. Undersökningen har givit vid handen att även i

förhållande till den planerade produktionen har arbetskraftsbehovet överskattats och investeringsbehovet underskattats. Även den produktionsökning som kommer till stånd oberoende av de volymmässiga förändringarna i kapital- och arbetskraftsinsatserna, den s. k. teknikfaktorn, synes ha underskattats. Detta är dock inte så markant i 1964 års enkät som i 1960 års.

Svensk skoindustris distributionsproblem

På grundval av rekommendationer i en promemoria från industridepartementet 1969 (I-stencil 1969: 4) gav Skobranschens Samarbetskommitté Industriens Utredningsinstitut i uppdrag att utreda frågan om den svenska skoindustris försäljningssystem. Utredningsuppdraget avsåg distributionen av svensktillverkade skor inom landet.

Studien bygger i första hand på tidigare utredningsresultat, tillgänglig, redan insamlad statistik, samt ett antal intervjuer med personer inom och utom branschen. En smärre enkät bland tillverkningsföretag har även genomförts. Dessutom görs vissa internationella jämförelser. Utredningen, som fått titeln »*Skoindustris distributionsproblem*», har författats av civilekonom Margit Lidén.

I utredningen görs en genomgång av förändringarna under 1960-talet i svensk skoindustris marknadsandelar för olika produkter på den svenska marknaden. Den svenska skoindustris konkurrenskraft gentemot utländska tillverkare diskuteras. Vidare ges i ett särskilt kapitel en beskrivning av och kommentar till nuvarande säljsätt för svenska skor från tillverkare till detaljist. Rapporten upptar också en teoretisk modell över olika slag av distributionssystem och hur distributionssystemen är beroende såväl av strukturen inom producent- och detaljistled som av produktutformning och konsumentönskemål. Utredningen mynnar ut i ett kapitel med vissa förslag till omläggning av distributionen till en mera samordnad försäljning via någon eller några centrala marknadsföringsenheter.

Nuvarande säljsätt för överföring av svenska skor från leverantör till detaljist bygger på ett traditionellt försäljningssystem, som baseras på erfarenheter vunna inom en tryggad hemmamarknadsindustri. Konkurrensen mellan de inhemska tillverkarna är stark. För att de svenska producenterna gemensamt skall kunna hävda sig i den internationella konkurrensen föreslås en samordnad försäljning av svensktillverkade skor. Det som förordas är en eller flera samordnade svenska försäljningsorganisationer med en

sortimentstyrande funktion i förhållande till produktionsledet. Till dessa försäljningsorganisationer bör överföras så mycket som möjligt av de marknadsföringsresurser som nu inom vart och ett av företagen visat sig vara för små för att kunna bli effektiva.

Hur dessa försäljningsorganisationer exakt skall utformas och vem som skall äga dem tas ingen ställning till i utredningen. Man kan tänka sig fristående centrala försäljningsbolag samägda av tillverkare eller möjligen ett mindre antal förläggare eller grossister med samma funktion. Uppenbart är dock att institutioner av detta slag redan från början måste ges en stark position i förhållande till de tillverkande enheterna. Organisationen får inte begränsas till enbart en passiv förmedlarroll av redan tillverkade skor. Den måste t. ex. vara uppmärksam på de förändringar i detaljhandelsstrukturen som kan uppkomma och ha förmågan att anpassa sitt försäljningssystem till sådana förändringar. Den eller de samordnande försäljningsorganisationerna måste också ha en nära kontakt med utvecklingen på marknaden och med de senaste forskningsrönen vad gäller passform, material, tillverkningsmetoder etc.

Samordnande försäljningsorganisationer skapar också större möjligheter för svensk skoindustri att tillvarata sin främsta konkurrensfördel — den marknadsmässiga närheten — gentemot utländska tillverkare. Ett mer flexibelt planeringssystem inom tillverkningsledet kan införas, och institutionaliserade förfaranden inom försäljning och distribution kan undvikas. Genom de stordriftsfördelar som kan uppnås med sortimentstyrande försäljningsorganisationer bör det vara möjligt att kombinera ett jämnare resursutnyttjande i produktionen med en ökad flexibilitet i modellval och serielängder. Samtidigt ges leverantörerna större förhandlingsstyrka gentemot detaljhandeln med möjlighet till försäljning via selektiva kanaler.

Genom systematiska ansträngningar borde det visa sig möjligt att öka branschens exportandel. En exportökning är också nödvändig med hänsyn till hemmamarknadens ringa omfattning. För att rätt kunna tillvarata möjligheterna på utländska marknader föreslås en exportfrämjande funktion eventuellt inom ramen för Sveriges Allmänna Exportförening och den försöksverksamhet som där nyligen påbörjats. I princip bör dock så mycket som möjligt av marknadsföringen såväl inom som utom landet centraliseras och ej läggas på de enskilda företagen.

Forskningsprojekt under arbete

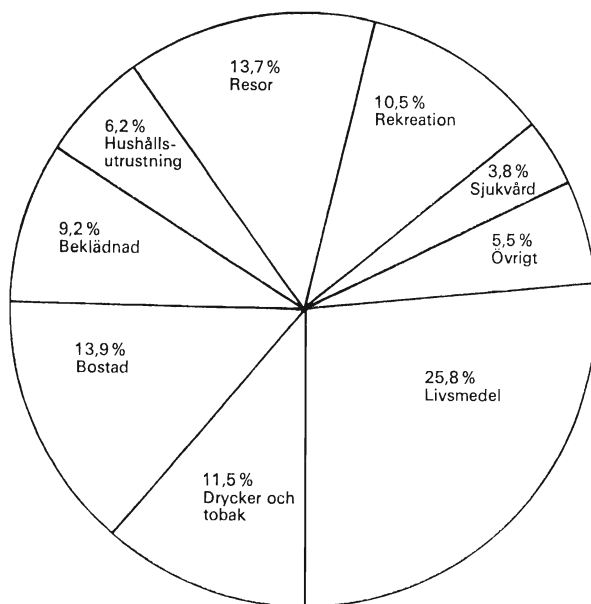
Den privata konsumtionen

Institutet har tidigare publicerat ett flertal studier av den privata konsumtionen. Dessa har varit dels detaljerade undersökningar av efterfrågan på enskilda varugrupper, dels undersökningar i vilka man försökt överblicka utvecklingen av samtliga varugrupper på en gång. Den nu aktuella undersökningen tillhör den senare kategorin. Undersökningen bygger således på en samlad erfarenhet inom institutet, men den innehåller också ett flertal nya drag. Förutom det omedelbara syftet att göra prognoser för hur den privata konsumtionen fördelas på varugrupper 1975, innehåller denna undersökning både nytt statistiskt material och en utveckling av analysmetoderna.

Det statistiska material över konsumtions- och prisutvecklingen i Sverige, som institutet tidigare har sammanställt och publicerat, kompletteras och förs fram till och med 1968. Denna statistik är grupperad så att den skall vara lämpad för efterfrågeanalyser. Den allmänna principen bakom grupperingen av varor och tjänster är att varor som är substitut till varandra förs till samma varugrupp och motsvarande gäller för varor som sinsemellan är komplementära. På detta sätt erhåller man varuaggregat, som korresponderar med den ekonomiska efterfrågeteorin och som är relativt stabila över tiden. I detta avseende skiljer sig institutets statistik något från nationalräkenskaperna. En annan skillnad är institutets detaljerade nedbrytning på undergrupper. Materialet har indelats i 9 huvudgrupper och i 92 undergrupper. Vilka huvudgrupperna är och hur stor andel av den totala konsumtionen varje grupp utgör framgår av figur 2. För att den intresserade själv skall kunna bilda sig en uppfattning om underlaget för analysen och prognoserna, och för att göra materialet tillgängligt även för andra forskare redovisas utvecklingen för såväl de 92 undergrupperna som använda källor och beräkningsmetoder i 2 utförliga appendices.

Den tidigare använda metoden att analysera konsumtionsutvecklingen med hjälp av s. k. konstantelastiska efterfrågefunktioner har frångåtts. I stället har R. Stones s. k. linjära utgiftssystem vidareutvecklats till en dy-

Figur 2. Den privata konsumtionen fördelad på 9 huvudgrupper 1968

namisk modell. Denna modell bygger bl. a. på att konsumenten alltid försäkras sig om en viss andel av den konsumtionsstandard han tidigare haft. Konsumenten antas därefter fördela vad som återstår av inkomsten så att maximal nytta uppnås utan att budgetvillkoret bryts. Möjligheterna att utveckla denna modell är inte uttömda i och med detta arbete. Framtida

Tabell 5. Förändringar i konsumtionsvolym för olika varugrupper 1931-75

Årlig procentuell förändring

Varugrupp	1931-50	1950-60	1960-68	1968-75	
				Alt. I	Alt. II
Livsmedel	1,8	0,8	1,8	1,9	2,7
Drycker och tobak	0,9	2,3	5,2	2,2	3,3
Bostad	2,7	3,5	4,9	2,9	3,8
Beklädnad	3,4	1,2	3,2	3,9	4,9
Hushållsutrustning	4,4	2,7	8,5	3,9	5,1
Resor	5,6	6,1	6,2	2,4	3,7
Rekreation	4,3	5,3	3,7	2,9	3,9
Sjukvård och hygien	4,6	3,3	3,5	2,3	3,4
Övrigt	-2,4	2,8	4,2	2,1	3,3
Total konsumtion	2,6	2,5	4,0	2,6	3,6

Anm.: Alt. I: Ökning av totala reala konsumtionen per capita med 2 %.

Alt. II: Ökning av totala reala konsumtionen per capita med 3 %.

forskning bör t. ex. kunna ge anvisning om hur de varaktiga varornas speciella egenskaper skall kunna tas tillvara i modellen.

Prognoserna för den privata konsumtionen gäller perioden 1969–75. De bygger på vissa antaganden och beräkningar över befolknings-, pris- och inkomstutvecklingen. Med inkomst avses i detta sammanhang den totala privata konsumtionen. Några prognoser för hur den totala konsumtionen kommer att utvecklas görs således inte utan endast bedömningar av hur den fördelas på de olika varugrupperna vid olika tillväxttakter för den totala privata konsumtionen. Då ett av syftena med undersökningen har varit att till 1970 års långtidsutredning bidra med en analys av och prognoser för den privata konsumtionen har de 2 alternativa antaganden om den totala privata reala konsumtionsökningen per capita som angivits i långtidsutredningen använts, nämligen 2 % respektive 3 % per år. Även om prognoserna inte medför några dramatiska avsteg från tidigare utveckling finner man en rad intressanta drag i den prognosticerade utvecklingen. Dessa analyseras närmare i undersökningen som beräknas utkomma under våren 1971.

Utredningsmän: Carl Johan Dahlman och Anders Klevmarken.

Fusioner i svensk industri

Antalet fusioner i svensk industri har sedan 1956 ökat i stort sett från år till år. För 1956 har ca 50 fusioner kunnat registreras mot över 300 för 1969. Sammanlagt har under perioden 1946–70 drygt 3 000 fusioner, i vilka industriföretag varit engagerade, återfunnits i primärmaterialet. Dessa fusioner har kartlagts och analyserats i en utredning som kommer att publiceras under våren 1971.

Fusionsfrekvensen visas där vara betydligt mera omfattande bland de större företagen än bland småföretagen. Medan endast 1 à 2 % av de minsta företagen blivit berörda sedan 1946 har 40 à 50 % av företagen med över 200 sysselsatta fusionerats under 25-årsperioden.

Fusionernas omfattning varierar också mycket starkt mellan industrins branscher. I utredningen görs ett försök att förklara dessa branschvariationer. Därvid framgår att vad som framför allt förklarar en omfattande fusionsverksamhet är koncentrationsgraden inom branschen. I redan tidigare högt koncentrerade branscher visar sig således den koncentrationsprocess som fusionerna utgör vara särskilt omfattande. Detta kan bl. a. för-

Tabell 6. *Aktiekursutveckling för företag med olika fusionsaktivitet 1955-68*

	Alla företag	Fusionernas andel av företagets omsättningsökning, %			
		-4,9	5-19,9	20-49,9	50-
Aktiekursökning (%)	138,4	109,7	445,8	89,0	46,6
Antal företag	52	16	8	15	13

klaras med att fusioner lättare kommer till stånd i branscher där ett begränsat antal företag kan överblicka branschstrukturen och initiera förändringar. Fusionsfrekvensen har bl. a. varit mycket hög i massa- och pappersindustrin medan den varit låg i textil- och konfektionsindustrin. Ett annat exempel på behovet av någon form av katalysator för utvecklingen är de omfattande sammanslagningarna inom den organisatoriskt sammanhållna mejeribranschen.

I ett separat kapitel analyseras fusionernas betydelse i de svenska börsnoterade företagens tillväxt. Sammanlagt 60 börsnoterade företags utveckling har med denna utgångspunkt kartlagts sedan 1950-talets början. Man finner att av dessa börsnoterade företags genomsnittliga årliga sysselsättningsökning svarar fusionerna för 40 à 50 %. Vad gäller försäljningsökningen under perioden har utgångspunkten varit ett antagande om att de genom fusioner tillförda enheterna vuxit i samma takt som företaget i övrigt gjort internt. Det visar sig då att fusionerna svarat för i genomsnitt ca $\frac{1}{4}$ av de aktuella företagens totala försäljningstillväxt. Sambandet mellan den andel av företagens tillväxt, som förklaras av fusioner, och deras aktiekursutveckling redovisas i tabell 6.

Utredningsman: Bengt Rydén.

Svensk ekonomisk tillväxt

Institutets undersökning rörande den ekonomiska tillväxten i vårt land under de senaste hundra åren har hittills resulterat i fem publikationer, »Produktion och produktivitet i Sverige 1961-1965», av docent Yngve Åberg, »Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar», av pol. mag. Villy Bergström, »Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871-1966», av fil. lic. Lennart Ohlsson, »Kapitalbildningen i Sverige 1861-1965», av fil. lic. Lars Lundberg, samt »Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870-1965», av pol. mag. Per Silenstam.

Vad som nu återstår är en sammanfattande analys av utvecklingen. Den grundläggande frågan för denna analys är följande: Vilka har de tillväxtskapande krafterna varit och hur har intensiteten i dessa varierat från tid till annan?

Industrialismens genombrott i vårt land brukar dateras till tiden omkring 1870. Redan långt dessförinnan hade emellertid den svenska ekonomin blivit förberedd på »den nya tidens» ankomst. Just omkring seklets mitt inträffade nämligen en rad händelser, som blev av fundamental betydelse för den kommande utvecklingen; den gamla stelbenta handels- och näringspolitiken liberaliserades, järnvägsnätet började byggas ut, banksystemet växte fram, allmän skolplikt infördes, järnexporten började stiga efter en nära hundraårig stagnation, från Storbritannien kom plötsligt en stor efterfrågan på svenska trävaror etc. Tiden var uppenbarligen mogen för den industriella revolutionen, då den internationella högkonjunkturen vid 1870-talets början medförde våldsamma prisstegringar på de svenska basprodukterna järn och trävaror och en därav föranledd expansion inom järn- och sågverksindustrierna. Stött av ett intensivt järnvägsbyggande spred sig konjunkturuppsvinget snabbt till övriga delar av den svenska ekonomin.

När den internationella boomen hade ebbat ut vid 1870-talets mitt och samtidigt järnvägsinvesteringarna hade minskat förlorade den svenska industrialiseringsprocessen mycket av sin kraft. Trots allt steg dock den svenska nationalprodukten — om än sakta — inte endast under 1870-talets senare del utan även under den långdragna internationella depressionen under 1880-talet. I jämförelse med övriga länder kom Sverige i själva verket ganska lindrigt undan de svåra åren under 1880-talet. Att så blev fallet berodde på flera gynnsamma omständigheter; trävarumarknaden var aldrig så starkt påverkad av depressiva tendenser som andra industrivarumarknader. Genom en omfattande upplåning i utlandet kunde den totala efterfrågan inom landet hållas någorlunda väl uppe utan att någon valutakris uppkom, järnverken lyckades delvis motverka de dåliga konjunkturerna genom en övergång till stålframställning och genom den omfattande emigrationen lättades trycket på den svenska jordbruksbefolkningen. Det som på denna tid mest av allt bidrog till att rädda den svenska ekonomin synes dock ha varit det svenska jordbrukets omläggning från vegetabilie- till animalieproduktion. Hade de svenska bönderna inte lyckats därmed hade situationen blivit katastrofal.

Tiden från 1890-talets början fram till första världskrigets utbrott ut-

märktes av en nära nog konstant högkonjunktur och en mycket snabb industriell expansion. För den svenska ekonomins utveckling var förutsättningarna under denna tid osedvanligt gynnsamma. Järnvägsinvesteringarna var i stort sett fullbordade och terms of trades förbättrades successivt. Därtill kom att den tekniska utvecklingen under de föregående decennierna hade varit speciellt gynnsam för vårt land. Genom framstegen inom elektricitetsteknikens, järnframställningens och massatillverkningens områden hade älvorna, den fosforrika malmen och skogen blivit rikedomskällor av tidigare inte anad omfattning. Den svenska ekonomins utveckling under decennierna omkring sekelskiftet baserades i hög grad på exploateringen av dessa naturrikedomar. Denna tid var också den svenska verkstadsindustrins genombrottsperiod. Industriproduktionen ökade nu snabbare än under någon tidigare eller senare period av motsvarande längd.

Mellankrigstiden präglades naturligtvis starkt av de två djupa depressionerna. Under såväl 1920- som 1930-talets senare del steg dock produktionen någorlunda snabbt. Det som då bar upp expansionen var byggnadsverksamheten, verkstadsindustrin och massaexporten. Den tekniska utvecklingen förefaller att ha gått långsamt och produktiviteten steg långsammare än under föregående period. Att välståndet i landet trots detta kunde stiga någorlunda snabbt berodde på att åldersfördelningen utvecklades exceptionellt gynnsamt.

1920- och 1930-talen uppvisade helt olika konjunkturbilder. 1920-talet utmärktes av hård internationell konkurrens, små vinstmarginaler, starkt stigande utrikeshandel och högt ränteläge. Under 1930-talet däremot hade den internationella protektionismen medfört ett »drivhusklimat» med begränsad konkurrens och en stagnerande utrikeshandel. Produktiviteten, som steg någorlunda snabbt under 1920-talet, ökade långt mindre under 1930-talet.

Efterkrigstidens ekonomiska utveckling utgör i mångt och mycket en spegelbild av utvecklingen under mellankrigstiden. Liksom 1930-talet karakteriserades 1950-talet av begränsad konkurrens, låg ränta och en långsam ökning av produktiviteten, medan 1960-talet, liksom 1920-talet, har utmärkts av hård internationell konkurrens, snabbt stigande utrikeshandel, små vinstmarginaler och snabb produktivetsutveckling. Kombinationen av hög investeringskvot, snabb teknisk utveckling samt snabbt stigande utrikeshandel har — särskilt under 1960-talet — medfört en mycket snabb produktivetsökning. Naturligtvis har, liksom fallet var under decenni-

Tabell 7. *Produktion, produktivitet och export under 100 år*

Årlig procentuell tillväxt

	1869-1889	1889-1914	1919-1939	1949-1969
BNP	3,2	3,3	3,3	4,0
BNP per sysselsatt	2,2	2,3	2,1	3,5
Export	3,9	3,0	4,9	7,7

erna omkring sekelskiftet, frånvaron av stora konjunktursvängningar också varit en av anledningarna bakom efterkrigstidens gynnsamma ekonomiska utveckling.

Som framgår av tabell 7 uppvisar de 3 perioderna före andra världskriget endast ringa skillnader vad gäller nationalproduktens och produktivitetens (nationalprodukt per sysselsatt) tillväxttakter. Efterkrigstiden, däremot, kontrasterar klart mot tidigare skeden. Från 1949 till 1969 har den genomsnittliga ökningen i såväl produktion som produktivitet varit väsentligt högre än tidigare. Framhållas bör emellertid att denna överlägsenhet praktiskt taget helt kan tillskrivas 1960-talet. 1950-talet faller i själva verket väl in i de föregående periodernas utvecklingsbild. Nationalprodukten steg då med endast 3,4 % per år och produktivetsförbättringen stannade vid 2,9 % per år. Under 1960-talet uppgick motsvarande tal till 4,6 respektive 4,1 % per år. Tillväxtkurvans trendbrott kom alltså varken under 1940- eller 1950-talet utan först vid 1960-talets ingång. Historiskt sett har de senaste 10 åren varit helt unika vad gäller takten i den ekonomiska tillväxten.

Vad kan anledningen vara till den acceleration i ekonomisk tillväxt som framkom vid 1960-talets ingång? Att få den frågan belyst är högst angeläget, eftersom svaret därpå rimligen bör ge åtminstone en del av svaret på frågan vad vi skall tro om den framtida ekonomiska utvecklingen i vårt land och hur vi skall handla för att styra vår ekonomi i önskad riktning.

Utredningsman: Ragnar Bentzel.

Spridning av ny teknik inom industrin

Användningen av nya tillverkningsmetoder utgör en viktig förklaringsfaktor till den ekonomiska tillväxten. Denna internationella undersökning har till syfte att studera hur snabbt nya tekniska tillverkningsprocesser

sprids inom industrin i olika länder och att analysera orsakssambanden bakom denna spridning. Förutom institutet deltar i undersökningen National Institute of Economic and Social Research i London, Istituto Nazionale per lo Studio della Congiuntura i Rom, National Bureau of Economic Research i New York, IFO-Institut für Wirtschaftsforschung i München och Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung i Wien.

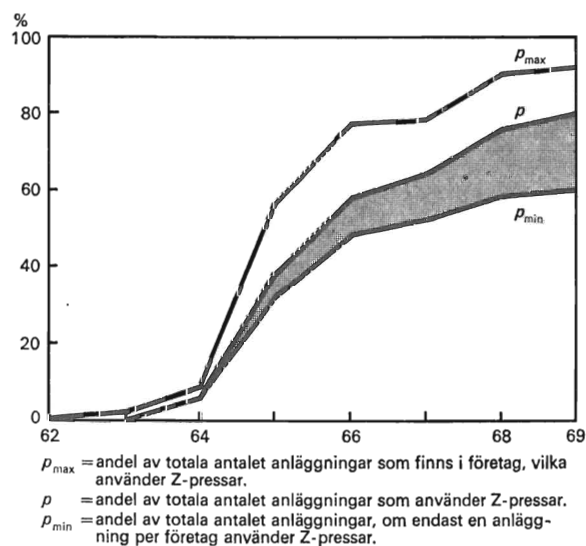
10 processer som alla introducerats under efterkrigstiden har utvalts. Undersökningens första etapp avsåg en kartläggning av spridningen av dessa processer. En rapport från denna etapp har publicerats av det deltagande engelska institutet och har 1969 utgivits i särtryck av Industriens Utredningsinstitut (Småtryck nr 46).

Projektets andra etapp syftar till en analys av introduktions- och spridningsförloppen och skillnader därvidlag mellan länder, företag och olika innovationer. Ett omfattande empiriskt material har samlats in.

Spridning av nyheter är naturligt att mäta som en relation mellan antal enheter som använder nyheten och totala antalet enheter. Den enhet som det största intresset knutits till i denna undersökning är företaget. Det kan emellertid många gånger också vara intressant att studera spridningen inom företagen, såväl mellan anläggningar som till olika maskinenheter.

Ett sätt att illustrera denna interna spridning visas i figur 3. Där skildras hur många anläggningar (pappersbruk) av totala antalet som använder

Figur 3. *Verklig, minimal och maximal spridning av Z-pressar på anläggningsnivå 1962-69*

Z-pressar (p -kurvan). Om varje företag som använder Z-pressar har dessa installerade i endast *en* anläggning erhålls den lägre kurvan (p_{\min}). Om på motsvarande sätt *alla* anläggningar i ett företag utrustats med Z-pressar vid introduktionstidpunkten erhålls den högre kurvan (p_{\max}). Dessa båda kurvor bestäms alltså av spridningen på *företagsnivå* och fördelningen av antalet anläggningar på varje företag. p -kurvan anger den verkliga spridningen på anläggningsnivå. Kurvans avvikelse från p_{\min} -kurvan illustrerar följaktligen omfattningen av internspridningen mellan anläggningar i företaget. Av figuren framgår att denna spridning började först 2 till 3 år efter den första användningen av Z-pressar. Man ser också att tillskottet i spridningen under de senaste åren framför allt kommer från anläggningar inom företag som redan tillämpar tekniken.

Utredningsmän: Lars Nabseth, Staffan Håkanson och Anita Lignell.

Den kemiska industrin

Syftet med denna undersökning är dels att kartlägga bestämningsfaktorer till den hittillsvarande utvecklingen, dels att bedöma de framtida utvecklingsmöjligheterna för den svenska kemiska industrin.

Branschen uppvisar en i förhållande till industrin som helhet hög tillväxttakt i alla utvecklade industriländer. Särskilt snabb har expansionen varit inom dess tyngre organiska delar, vilka helt domineras av den petrokemiska industrin, som ur petroleumfraktioner tillverkar bl. a. basplaster.

Karakteristisk för den kemiska industrin är också en mycket snabb teknisk utveckling. Dess tyngre delar kännetecknas vidare av betydande stor driftsfördelar i produktionen. Den s. k. skalexponenten för kapitalkostnadernas förändring med anläggningsstorleken ligger omkring 0,6 — för vissa processer ännu lägre — och för arbetskraftsbehovet är den endast ca 0,2. Det senare är dock av mindre betydelse på grund av arbetskostnadernas ringa del av de totala produktionskostnaderna.

En följd av denna utveckling och av kostnadsstrukturen är att de optimala produktionsanläggningarna inom tyngre kemisk industri är mycket stora och att den optimala storleken successivt förskjuts uppåt. Det som för närvarande sätter en viss gräns för anläggningsstorlekarna är dels möjligheterna att transportera de komponenter, som skall ingå i anläggningarna, från tillverkningsplatsen till byggnadsplatsen, dels de ekonomiska ris-

Tabell 8. *Industriproduktionens volymförändring i några industriländer 1963-68*
Årlig procentuell tillväxt

Land	Hela industrin	Kemisk industri
Finland	5,5	10,5
Frankrike	4,7	9,4
Japan	13,7	13,8
Nederländerna	7,4	17,2
Norge	5,7	6,8
Schweiz	4,2	11,6
Spanien	10,8	17,0
Storbritannien	3,5	7,0
Sverige	6,0	12,5
USA	5,9	8,3
Västtyskland	5,1	11,5
Österrike	4,7	10,5

Källa: OECD, The Chemical Industry, Main Economic Indicators.

ker som är förknippade med möjligheten av driftstopp i de stora anläggningarna.

För många produkter från tyngre kemisk industri gäller att den svenska marknaden helt kan försörjas från en eller ett par anläggningar av optimal storlek. Detta vållar problem för den svenska industrin vid bedömning av när kapacitetsutvidgningar skall företas, eftersom dessa antingen innebär att man får överkapacitet under en period tills marknaden hunnit växa ikapp kapaciteten eller att man förlorar marknadsandelar medan man avvaktar att marknaden skall växa så mycket att den kan ta emot hela den utökade produktionen. Ett utnyttjande av tillfällig överkapacitet för lönsam exportförsäljning försvåras ofta av höga transportkostnader, tullmurar etc. Problemen i samband med kapacitetsökningar är betydligt mindre för konkurrenter med större hemmamarknad.

Stordriftsfördelarna i produktionen är av mindre betydelse i senare förädlingsled. Det synes därför som om de gynnsammaste tillväxtförutsättningarna för svensk kemisk industri skulle finnas just på detta område, där det tekniska kunnandet inom företagen och vår väl utbildade arbetskraft kan utnyttjas rationellt, och där det också finns många produktgrupper som visar en snabbt ökande efterfrågan.

Utredningsman: Olle Renck.

Den grafiska industrin

Under hösten har en undersökning påbörjats av den svenska grafiska industrins framtida utvecklingsbetingelser. Utredningen ingår som en del-

studie i den grafiska utredning som hösten 1970 tillsattes av industridepartementet.

Under senare år har utrikeshandeln med grafiska produkter ökat påtagligt, vilket gör att branschens tidigare ställning som en skyddad näringsgren nu på åtskilliga produktionsområden kan ifrågasättas. Denna förändring sammanhänger med den grafiska teknikens utveckling och snabba spridning under senare år. Nya metoder för sättning av text och bildframställning med utnyttjande av elektroniska hjälpmedel har kommit att minska service- och kontaktbehovet mellan kunder och producenter. Ett av undersökningens syften är att närmare studera förutsättningarna för en fortgående internationalisering av trycksaksmarknaden och av de delområden av denna som i första hand kan komma att beröras.

Företagsstrukturen liksom behovet av olika kategorier grafiskt utbildad personal kan förväntas förändras i samband med introduktionen av nya grafiska tillverkningsprocesser. Ett annat huvudsyfte med utredningen är därför att försöka kartlägga den framtida efterfrågan på olika slag av arbetskraft inom grafisk industri. Som underlag för sådana arbetskraftsprognoser skall en efterfrågestudie för olika grafiska produkter göras.

Utredningsman: Ulf Granérus.

Verkstadsföretagens reala och finansiella struktur

I strukturstudier som under senare tid publicerats har intresset alltmer inriktats på att analysera sambanden mellan företagens räntabilitet, tillväxt och kapitalvärde (marknadsvärde) och frågan hur dessa variabler påverkas av olika reala och finansiella faktorer. Särskilt frågor som gäller kapitalfinansieringens inverkan på företagets marknadsvärde har varit föremål för ett stort antal teoretiska och empiriska studier.

Ett av huvudsyftena med föreliggande utredning är att på basis av empiriskt material härleda funktionssamband i vilka vissa centrala bestämningsfaktorer till marknadsvärdet såsom räntabilitet på det totala kapitalet, diskonteringsräntan (aktieägarnas förräntningskrav) och låneräntan i sin tur förklaras av olika reala och finansiella faktorer. Vidare är avsikten att utifrån olika ekonometriska samband presentera en simultan modell för bestämning av företagets räntabilitet och tillväxt. Därvid tas hänsyn till den dubbla roll som tillväxten spelar både som beroende variabel till

räntabiliteten och som förklaringsvariabel till denna. Tanken är att denna modell också skall kunna användas för en kvantitativ analys av bakgrundsfaktorerna till företagets marknadsvärde.

I denna utredning kommer en rad tidsserie- och tvärsnittstudier att utföras med syfte att utröna på vad sätt verkstadsföretagens produktivitet och expansionstakt är beroende av deras räntabilitet, storlek och finansiella struktur. Ett syfte med denna analys är att kartlägga sambanden mellan företagens reala och finansiella utveckling.

Det material som används för dessa tvärsnitts- och tidsseriestudier samt för de ovannämnda ekonometriska beräkningarna är statistiska centralbyråns industristatistik och finansstatistik samt Sveriges Verkstadsförenings lönsamhetsstatistik.

Utredningsman: Göran Eriksson.

Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden

Det påstås ofta att den svenska industrins styrka ligger i dess långtgående specialisering till relativt få varuområden. Genom att sälja till många länder kan stordriftsfördelar utvecklas och utnyttjas. Ett annat argument, som ofta framförs, är att svensk industri är starkt specialiserad på s. k. kvalitetsprodukter, vilka tänks betinga högre pris än motsvarande standardprodukter. Båda argumenten har i denna undersökning empiriskt prövats för verkstadsindustrin. I korthet skall några resultat visas vad gäller prövningen av argumentet om en långtgående specialisering på varuområden.

En långtgående specialisering skulle ta sig uttryck i att den svenska exportstrukturen bör avvika relativt starkt från världsexportens och de större ländernas exportstruktur. Exporten 1967 av 112 produktgrupper inom verkstadssektorn har beräknats för ett antal länder. Detta är den längst gående uppdelning på produktgrupper som är möjlig att erhålla för en enhetlig varuindelning mellan olika länder. I tabell 9 redovisas korrelationskoefficienterna mellan svensk export för de 112 varugrupperna och motsvarande export från andra länder eller ländergrupper. Motsvarande analyser har gjorts för de 4 stora delgrupperna av verkstadsindustrin.

De höga positiva korrelationerna mellan svenska exportandelar och andelarna av den totala världsexporten ger vid handen att tendenserna till

Tabell 9. *Korrelationskoefficienter mellan den svenska verkstadsexportens produktfördelning 1967 och några andra länders motsvarande fördelning*

Land	Total verkstadsexport ^a	Egentlig manufaktur	Icke-elektriska maskiner m. m.	Elektriska maskiner m. m.	Transportmedel utom fartyg och båtar
USA	0,61	0,85	0,72	0,75	0,52
Japan	0,50	0,53	0,45	0,21	0,86
Belgien	0,78	0,35	0,48	0,90	0,97
Nederländerna	0,43	0,60	0,55	0,51	0,73
Västtyskland	0,81	0,86	0,50	0,67	0,97
Frankrike	0,76	0,66	0,41	0,72	0,93
Italien	0,79	0,37	0,50	0,77	0,96
Storbritannien	0,74	0,76	0,43	0,92	0,85
Norge	0,42	0,21	0,64	0,66	0,06
Danmark	0,50	0,58	0,58	0,72	0,82
Schweiz	0,06	0,92	0,15	0,47	-0,01
Världen	0,83	0,81	0,66	0,82	0,92

^a Här ingår också vvs-artiklar (SITC 812), olika instrument (SITC 861) samt ur (SITC 864), som inte inkluderats i någon annan delbransch. Världen definieras som europeiska OECD-länder, USA, Kanada och Japan.

specialisering av den svenska exporten måste sägas vara svag på denna aggregeringsnivå. Frapperande höga positiva korrelationer erhålls för samtliga delbranscher. Maskinindustrin synes dock mer än andra delbranscher ha en tendens till produktspecialisering.

Tabellen ger även underlag för en bedömning av om Sverige i stället har en regional specialisering av sin verkstadsexport. Det skulle exempelvis kunna tänkas att närheten till vissa marknader av transportkostnads-skal, informationsskal eller dylikt skulle ge underlag för en mera komplementär (i meningen specialiserad) produktionsinriktning. Likaledes kan tullpreferenser inom handelsblocken EFTA och EEC ge liknande tendenser. De låga korrelationerna med norsk och dansk export tyder på att så är fallet. Att korrelationerna samtidigt är låga för Nederländerna, Schweiz och Japan har andra skäl. För det förstnämnda landet gäller nämligen att det är komplementärt i sin verkstadsexport i förhållande till Västtysklands och Belgiens motsvarande export samtidigt som alltså dessa bägge senare länders export är förhållandevis likartad den svenska. Schweiz, slutligen, är ett bra exempel på ett land som har en gentemot övriga länder stark specialiserad exportinriktning. Även Japan är i detta avseende ett relativt gott exempel.

Det kan avslutningsvis nämnas att analoga analyser genomförts för en indelning av verkstadsprodukterna efter användningsområde samt att också utvecklingen över tiden studerats.

Utredningsman: Lennart Ohlsson.

Räntabilitet, investeringsefterfrågan och tillväxt

Denna studie utgör en direkt fortsättning på den undersökning rörande »Kreditmarknaden och industrins investeringar», som publicerades 1967. Avsikten med den första undersökningen var att studera de kortsiktiga variationerna i investeringarna, samt konjunkturpolitikens — med tonvikt på penningpolitikens — effekter under efterkrigstiden. I den pågående studien är det främst faktorerna bakom de olika tillväxttrenderna inom skilda industribranscher som kommer att uppmärksammas.

En analys av detta problem kan komma att spänna över ett relativt stort område. Bl. a. måste de olika industribranschernas produktionsstruktur studeras samt betydelsen av de finansiella resursernas kanalisering mellan företagen och mellan olika ekonomiska sektorer.

Det framstår som ganska självklart att företagets förväntningar om framtiden måste komma in i en studie som denna. Avsikten är att utgå från hypotesen att företagets förväntningar om den framtida lönsamheten spelar en fundamental roll för deras beslut att investera och expandera. Av denna anledning skall räntabilitetsberäkningar utföras för de olika industribranscherna.

Det har av flera skäl befunnits lämpligt att genomföra denna undersökning som en serie delprojekt. En delstudie gäller en intervjuserie över ett 50-tal stora amerikanska och svenska industriföretags planeringsmetoder, som påbörjades 1969. Den amerikanska intervjuerien har avslutats. Den svenska pågår. De räntabilitetsberäkningar för den svenska varvsindustrin, som ingår som bilaga i den publicerade skriften »Varvsindustrins problem — efterfrågan, konkurrens, framtidsutsikter», utgör en annan delstudie av detta projekt. Det delprojekt som för närvarande håller på att färdigställas är en modellbeskrivning och en empirisk analys av sambanden mellan lönesättningen på arbetsmarknaden och företagets vinstresultat. En naturlig utgångspunkt har härvid varit att studera hur företagets marknadsförväntningar påverkar deras produktionsplanering på ett års sikt och sedan indirekt deras sysselsättningsbehov. Denna uppläggning bygger i själva verket direkt på erfarenheterna från den parallella studien över företagets planeringsmetoder. Ur modellanalysen kan slutligen härledas en s. k. vinstfunktion för de olika industribranscherna. Ett viktigt resultat av denna delstudie är att felslagna förväntningar om prisutvecklingen tycks spela en stor roll som faktorer bakom vinstmarginalernas fluktuationer

från år till år. En diskussion av inflationens återverkningar på företagens planeringsbeslut och vinstresultat ingår som ett naturligt led i undersökningen.

Utredningsman: Gunnar Eliasson.

Import från låglöneländer

Av alla världens låglöneländer är det endast ett fåtal som exporterar industriprodukter i nämnvärd omfattning. En låg lönenivå är således inte en tillräcklig förutsättning för en framgångsrik industrivaruexport. I själva verket är lönenivåerna i de två dominerande exportländerna inom låglönegruppen — Hong-Kong och Japan — nu så pass höga, att deras konkurrensförmåga på den europeiska marknaden till övervägande del måste grundas på andra faktorer än lönefördelar.

Detta kan illustreras med följande exempel. Antag att en produkt kostar 20 kr att tillverka i Sverige och att hälften därav utgörs av råvaror och kapitalkostnader, vilka antas vara lika stora i alla länder. Lönekostnaden i Sverige är således 10 kr, vilket ungefär motsvarar timlönen för kvinnliga arbetare i låglöneyrken 1967. Vid denna tidpunkt var timlönen i motsvarande branscher i England ca 5 kr och i Hong-Kong 2 kr. Skillnaden i lönekostnad mellan Hong-Kong och England — 3 kr — motsvaras av en merkostnad på grund av tullavgifter och extra transportkostnader för Hong-Kong-produkten på samma belopp — ca 2 kr i tullavgift och 1 kr i beräknad extra transportkostnad. En möjlig anledning till att Hong-Kong trots detta lyckas hävda sig på den europeiska marknaden kan vara en överlägsen arbetsproduktivitet. Om arbetarna i Hong-Kong skulle vara dubbelt så effektiva som sina engelska konkurrenter — vilket givetvis är mycket osannolikt — så blir Hong-Kongs lönekostnad 1 kr och produkten kommer då i Sverige att kosta 14 kr mot 15 kr för den vara som tillverkas i England. Detta är uppenbarligen en alldeles för liten prisskillnad för att motivera en order till andra sidan jordklotet, och vi vet också att de prisdifferenser som faktiskt förekommer är av helt annan storleksordning. Sådana större prisdifferenser kan således inte förklaras med olikheter i lönenivå utan beror framför allt på lägre råvarukostnader och lägre kapitalkostnader, vilket i sin tur delvis förklaras av frånvaron av importtullar. Hong-Kongs trikåindustri bygger exempelvis sin konkurrenskraft främst på import av japanska syntetfibrer, som uppges vara ca 20% billigare än i

Europa. Likaså blir kapitalkostnaden lägre genom tullfri maskinimport, men också genom ett intensivare kapitalutnyttjande som följd av flerskiftsarbete. Vidare har Hong-Kong drivit specialiseringsprincipen längre än något annat land; man koncentrerar sig helt på produkter med låga kapitalkostnader och är t. ex. en stor nettoimportör av textila halvfabrikat, särskilt syntetgarn och syntetvävnader. Plastindustrin baseras helt på importerade halvfabrikat och på liknande sätt är elektroindustrin till stor del uppbyggd kring montering av importerade komponenter.

Det är av dessa skäl felaktigt att dra slutsatsen att importen från låglöneländer endast är en följd av låga löner, och lika felaktigt att tro att produktion i dessa länder automatiskt blir »lågprisproduktion». Bortsett från skillnader i produktivitet, så är olikheter i råvarukostnader och maskinpriser ofta en viktigare kostnadsfaktor än lönedifferenser. För att återknyta till det inledande exemplet så var där lönekostnadens andel av den totala kostnaden inklusive frakt och tull ca 15%. Över 80% av importvärdet (inklusive tull) i Sverige skulle således bestå av andra kostnader än lönekostnader.

Utredningsman: Åke Sundström.

Effekten av svenska direktinvesteringar i utlandet

De multinationella företagen har kommit att spela en allt större roll i den internationella arbetsfördelningen. Jämsides med en betydande ökning av världshandeln sker en övergång från handel till lokal produktion genom etablering av utländska dotterföretag. En ökande andel av den traditionella handeln mellan nationella företag i olika länder håller också på att ersättas av handel inom de multinationella koncernerna. Internationella direktinvesteringar, dvs. investeringar som ger det investerande företaget kontroll över ett företag i utlandet, har ökat i snabbare takt än världshandeln under det senaste årtiondet. De multinationella företagens produktion i utlandet uppskattas ha ökat med 10% om året under 1960-talet.

Denna utveckling aktualiserar en rad frågor för den ekonomiska politiken som inte omedelbart kan besvaras på grundval av traditionell utrikeshandelsteori eller tillgänglig statistik. Syftet med den inom institutet nyligen påbörjade undersökningen är bl. a. att belysa effekten på den svenska betalningsbalansen av svenska företags direkta investeringar i ut-

landet. Speciell vikt kommer att läggas vid relationen mellan produktion i utlandet och export från Sverige. Ett annat syfte är att kartlägga omfattningen av kapitalrörelser till och från Sverige i form av investeringar, utförda investeringsmedel, återförda vinstmedel, räntebetalningar etc. Då det inte förs någon löpande statistik beträffande svenska företags verksamhet i utlandet ingår som ett led i undersökningen att insamla ett sådant primärmaterial direkt från berörda företag genom en enkät. Detta blir en uppföljning och fördjupning av en tidigare inom Svenska Arbetsgivareföreningen, Sveriges Allmänna Exportförening och Sveriges Industriförbund utförd undersökning.

Effekten av svenska direktinvesteringar kan bedömas endast på grundval av en analys av vad som skulle ha hänt om de aktuella investeringarna inte företagits. I många fall är det exempelvis troligt att investeringen ifråga under alla omständigheter skulle ha kommit till stånd genom någon annan investerare. I andra fall, när produktionen i utlandet ersätter produktion i och export från Sverige, är det tänkbart att den svenska exporten ändå inte skulle ha haft förutsättningar att fortsätta. Exportbortfallet bör då inte betraktas som en effekt av utlandsinvesteringen. Analysen av vad som skulle ha hänt om den svenska direktinvesteringen inte ägt rum kommer att göras med utgångspunkt från sådana faktorer som olika marknadsförhållanden, relativa faktorkostnader, transportkostnader och andra variabler som påverkar industrins lokalisering.

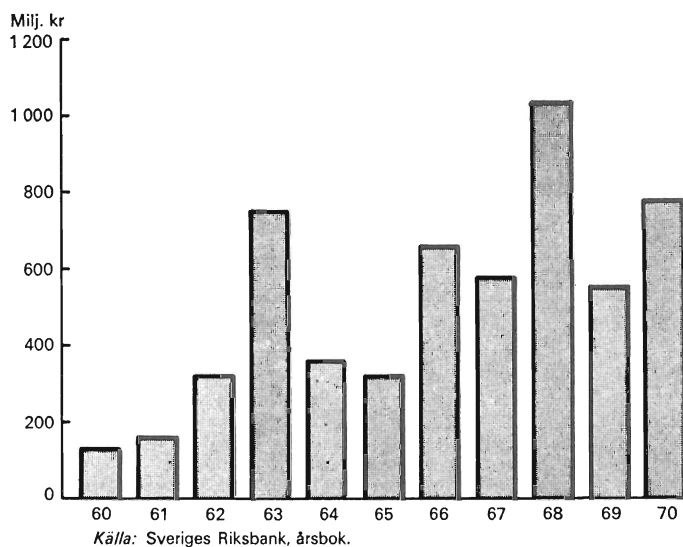
Projektet har delats upp i 2 delstudier varav den ena avser att behandla effekterna på handelsströmmarna medan den andra inriktas på de finansiella aspekterna av utlandsetableringen. Den senare studien sker i samarbete med Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm.

Utredare: Birgitta Swedenborg och Eva Thiel.

Utländsk företagsetablering i Sverige

En primär fråga i denna nyligen påbörjade utredning är varför utländska företag etableras i Sverige. Vilka är bestämningsfaktorerna? En kartläggning av dessa bestämningsfaktorer kan även säga något om den framtida etableringen av utländska företag i Sverige. För att bättre kunna bedöma konsekvenserna av utländska företags verksamhet i Sverige bör man även sträva efter att belysa deras beteende efter det att etableringen har skett.

Figur 4. Utländska direkta investeringar i Sverige enligt riksbankens tillståndsgivning 1960-70

En i detta sammanhang intressant fråga är finansieringen. I vilken utsträckning tar man den svenska kreditmarknaden i anspråk, i vilken utsträckning sker finansieringen via moderföretag, via vinstmedel etc.? I dessa och andra frågor kommer jämförelser att kunna göras mellan detta och de projekt angående svenska utlandsinvesteringar som bedrivs vid institutet.

Exempel på andra intressanta problemområden är den forskning och utveckling som bedrivs av de utländska företagen i Sverige, deras inverkan på sysselsättningen, deras lönsamhet och den styrning och kontroll som utövas av de utländska moderföretagen.

För att ha någon möjlighet att besvara dessa och andra frågor krävs en relativt omfattande kartläggning av de utländska företagen i Sverige vad gäller bl. a. etableringarnas omfattning och branschfördelning, företagens ursprungsland, hur stor andel av den svenska arbetskraften som sysselsätts i dessa företag, företagens geografiska lokalisering i Sverige etc.

Projektet utförs i samarbete med Företagsekonomiska Institutionen i Uppsala.

Utredningsman: Hans-Fredrik Samuelsson.

Verkningar av handelshinder

Mot bakgrunden av förhandlingarna om en förestående utvidgning av EEC är det av intresse att söka bedöma verkningarna av existerande handelshinder på det internationella varuutbytet och på den svenska ekonomin. En utgångspunkt för uppskattningar av konsekvenserna av framtida handelspolitiska förändringar kan man erhålla genom att undersöka verkningarna av tidigare förändringar av handelshindren. Under efterkrigstiden har en successiv utveckling skett i riktning mot en friare handel på multilateral basis, men samtidigt har också skett en regionalisering genom tillkomsten av handelsblock. I denna undersökning studeras i vad mån denna utveckling kan bidra till att förklara den svenska utrikeshandels expansion, förändringarna i exportens och importens fördelning på länder och varuslag samt utvecklingen av produktionsstruktur och produktivitet inom det svenska näringslivet.

Undersökningen avses omfatta en empirisk kartläggning av storleken av tullar jämte omfattningen av icke-tariffära handelshinder på hemma- och exportmarknader, samt av förändringar i dessa hinder under 1960-talet. Ett andra syfte är att söka kvantifiera verkningarna på svensk export och import av tillkomsten av EEC och EFTA. Slutligen skall produktivitetseffekterna av den genomförda handelsliberaliseringen studeras. Härvid är målet att nå ett steg längre än att med utgångspunkt från traditionell teori enbart mäta de s. k. statistiska effekterna av tullsänkningar. För detta ändamål är det nödvändigt att utarbeta en empiriskt testbar teori för de dynamiska verkningarna av en ökad internationell arbetsfördelning.

Utredningsman: Lars Lundberg.

Mål och medel inom transportpolitiken

Till de viktigaste näringspolitiska förändringar, som skett i vårt land under 1960-talet, kan man räkna den nya transportpolitiken. Den tidigare regeringsinriktade politiken har successivt förändrats mot större frihet för trafikutövarna, bl. a. genom de nya bestämmelser som trädde i kraft den 1 juli 1964 och 1 juli 1966. Järnvägarna har fått ökad kommersiell frihet genom att kravet på likabehandling av kunder, den s. k. transportplikten och offentlighetsprincipen vad gäller taxorna slopats. Vidare har SJ fått full ekonomisk kompensation för tvånget att bedriva trafik på olönsamma ban-

delar. Vad gäller lastbilstrafiken har den s. k. behovsprövningen av nya trafikillstånd för åkarbilar successivt lättats och för vissa typer av transporter helt slopats.

Ideologiskt sett kan 1963 års riksdagsbeslut utan tvekan betraktas som en milstolpe i svensk transportpolitik. Transportväsendet styrs nu inte i samma utsträckning som tidigare av kvantitativa och ekonomiska regleringar. Man bör emellertid inte överdriva den praktiska betydelsen av det nya transportpolitiska programmet. På många punkter innebar nämligen de nya bestämmelserna endast en kodifiering av en praxis, som redan tidigare tillämpades, eller en fortsättning på trender som gällde redan före 1964.

Det kanske mest radikala inslaget i den nya transportpolitiken gällde åkartrafiken. Denna var tidigare föremål för inte blott nyetableringskontroll utan även kontroll av kapacitetsökningen inom befintlig åkerirörelse. 1963 års riksdagsbeslut medförde en mindre restriktiv prövning än tidigare av ansökningar om trafikillstånd. Hur har lättnaderna i behovsprövningen påverkat lastkapacitetens utveckling inom åkerierna?

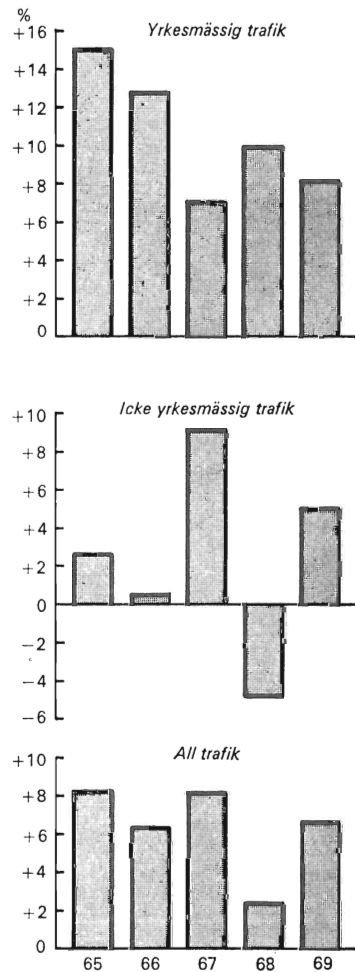
Under 1955–59 ökade lastkapaciteten med 5 à 6 % per år. Första hälften av 1960-talet uppvisade en genomsnittligt sett betydligt starkare ökning, nämligen med 9 à 10 % per år. De efter 1964 införda lättnaderna i behovsprövningen har resulterat i de ökningarna av lastkapaciteten, som redovisas i figur 5; kapacitetsförändringarna inom icke yrkesmässig trafik redovisas också.

Det är uppenbart att den nya transportpolitiken ledde till en momentan ökning av lastkapaciteten inom åkartrafiken. Detta kan tolkas så att det fanns ett av regleringarna förorsakat »uppdämt» behov av ökad kapacitet, som snabbt tillfredsställdes; redan 1967 var ökningstakten mer normal igen. Det är emellertid värt uppmärksamma att det som i första hand styrte kapacitetsutvidgningarna synes vara konjunkturutvecklingen. Högkonjunkturen 1964–65 motsvaras av kraftiga kapacitetstillskott, lågkonjunkturen 1967–68 av motsatsen.

Under hela efterkrigstiden har den icke yrkesmässiga trafikens andel av lastbilstransporterna minskat. Som framgår av figur 5 har denna trend fortsatt under den nya transportpolitikens första år; »firmabilarnas» lastkapacitet har ökat i betydligt blygsammare takt än åkarbilarnas.

Den omfattande kapacitetsökningen 1964–65 hängde delvis samman med en stark nyetablering av åkerier, vilket framgår av tabell 10. De första åren med en ny transportpolitik framträder relativt tydligt i denna tabell.

Figur 5. Lastkapacitetens förändringar inom lastbilstrafiken 1965-69 (bil + släpfordon)

Källa: Statistiska Meddelanden, T 1970:29 (SCB)

Under 4 år — 1964-67 — tillkom 4 000 nya åkerier, ett större antal än under hela 11-årsperioden 1953-63.

Konjunktursituationen avspeglas emellertid inte på ett entydigt sätt i tabell 10. Till följd av konjunkturedgången var 1967 ett besvärligt år för åkerinäringen. Trots detta kan man detta år registrera den hittills kraftigaste nyetableringen. Man kan möjligen häri spåra tendenser till samma fenomen som under 1930-talets lågkonjunktur, då nystartandet av företag ofta skedde efter »levebrödsprincipen». Såväl 1964-65 som 1968-69 var utpräglade högkonjunkturår. Den förstnämnda perioden uppvisar kraftig nyetablering av företag, den senare motsatsen. Det förefaller högst troligt

Tabell 10. *Antal åkerier i Sverige 1953-70*

År	Antal den 1.1.	Ökning per år
1953	10 045	1953-59: 436
1960	13 099	1960-63: 177
1964	13 807	1 013
1965	14 820	1 068
1966	15 888	697
1967	16 585	1 369
1968	17 946	697
1969	18 643	170
1970	18 813	—

Källa: Svenska Åkeriförbundet.

att den höga nyetableringsfrekvensen 1964-65 knappast skulle ha kommit till stånd vid en oförändrad transportpolitik.

En närmare analys av åkerinäringens utveckling utgör en av huvudpunkterna i den inom institutet pågående utredningen om effekterna av den nya transportpolitiken. Parallellt studeras förändringarna inom den andra huvudgruppen av lastbilstransporter, den s. k. firmabilstrafiken. Utredningen tar vidare sikte på att analysera trafikutvecklingen och det ekonomiska resultatet för järnvägarna. För såväl landsvägs- som järnvägstransporterna är det av vikt att studera de hittillsvarande effekterna av den nya transportpolitiken på exempelvis prisutvecklingen, transportstandarden, transportkapaciteten och glesbygdernas trafikförsörjning.

Den empiriska analysen sker mot bakgrunden av en mer principiell diskussion av utbuds- och efterfrågeförhållandena på transportmarknaderna. Vidare ägnas relativt stort utrymme åt en internationell jämförelse av de medel som används för att nå olika transportpolitiska mål, speciellt vad gäller konkurrensen landsväg-järnväg och konkurrensen inom lastbilstrafiken.

Utredningsman: Lars Kritz.

Svensk distributionsutveckling

På detaljhandelsmarknaderna har under 1950- och framför allt under 1960-talet antalet butiker minskat kraftigt. I gengäld har nytilkomna butiker haft större ytor och bjudit på ett större varusortiment, vilket i någon mån kompenserat bortfallet av butiker vad avser utbudets kvalitet för konsumenterna. I utbudet på detaljhandelsmarknaderna har det följaktligen

skett en inriktning mot ökad koncentration av inköpen i rummet och för hushållens del också i tiden. En viktig fråga gäller i vad mån den registrerade utvecklingen som är en följd av såväl hushållens faktiska önskemål som den på kort sikt rådande detaljhandelsstrukturen också återspeglar hushållens mera långsiktiga intressen.

En kostnadsbetingad minskning av antalet butiker kan tänkas bidra till att *varupriserna* på detaljhandelsmarknaderna stiger mindre än de skulle ha gjort vid oförändrad butiksstruktur. Kontraktionen ger på lång sikt upphov till betydande förändringar i konsumtionsmönstret.

Ser man till hushållen har dessa i genomsnitt fått öka de egna, ofta icke finansiella, uppoffringarna i samband med inköp främst i form av tid. Om man förutsätter perfekta marknader och samtidigt antar att hushållens alternativvärde vad avser tiden *ökar*, bör rimligen detta leda till att hushållen minskar den tid som anslås för inköp utöver vad som följer enbart av den faktiska utbudskoncentrationen. I nästa omgång ändrar detta förutsättningarna för utbudet som kanske koncentreras ytterligare osv. Kommer denna process att fortsätta i det oändliga så att utbudet koncentreras till en enda eller ett fåtal punkter inom varje detaljhandelsmarknad? Möjligheterna att belysa frågeställningarna empiriskt är starkt begränsade. Således tvingas denna utredning att behandla ett urval frågeställningar i detaljhandelsmarknaders ekonomi. För framtida serviceutbud och för prognoser om prisutvecklingen vid olika detaljhandelsstrukturer torde en effektiv utbyggnad av det statistiska materialet vara en nödvändighet.

Sedd i ett vidare sammanhang utgör detaljhandeln ett betydande inslag i serviceutbudet. Serviceproduktionens ökade andel av den totala produktionen och det ökade samhällsekonomiska beroendet av servicesektorns ekonomi borde rimligen leda till ett ökat intresse för empirisk belysning av produktivets- och effektivitetsproblemen inom denna sektor. I motsats till vad fallet vanligen varit vid traditionella produktivetsundersökningar bör efterfrågan inom servicesektorn ges speciell uppmärksamhet i analysen.

Utredningsman: John Skår.

Löneglidningsproblemet

I syfte att undersöka orsakerna bakom löneglidningen har en arbetsgrupp inom Svenska Arbetsgivareföreningen genomfört en materialinsamling över arbetarlöner i företag anslutna till ett av föreningens förbund. Under-

sökningen, som avser andra kvartalet för åren 1965–68, har upplagts så att man betraktat löneglidningen som en funktion av ett antal löneglidningsfaktorer. Dessa faktorer har sedan lagts till grund för en systematisk uppdelning av grundmaterialet. Jämförande analyser av löneutvecklingen har därvid kunnat göras för olika grupper av arbetare och företag liksom också beräkningar avseende vissa löneglidningskomponenters kvantitativa andel i den konstaterade löneglidningen.

Det på så sätt insamlade materialet har emellertid en sådan karaktär att det skulle kunna ge underlag för ytterligare behandling av löneglidningsproblem. Med vissa kompletteringar skulle man t. ex. med ekonomiska metoder kunna studera hur olika förändringar i produktionsprocessen påverkar lönebildningen. Institutet har därför övertagit materialet för fortsatt bearbetning och analys.

Utredningsman: Yngve Åberg.

Industritjänstemännens lönestruktur och lönebildning

Denna undersökning kommer att på olika sätt belysa hur lönerelationerna inom den grupp av industritjänstemän, som har en akademisk eller gymnasial utbildning, ser ut samt hur dessa lönerelationer förändrats. Avsikten är att försöka bedöma orsakssambanden bakom den faktiska löneutvecklingen. Det senare problemet är av speciellt intresse mot bakgrunden av den stora strömmen av nyexaminerade från olika läroanstalter i Sverige under senare år.

Undersökningen inleds med en statistisk beskrivning av utbildningssammansättningen i olika yrken, branscher m. m. Arbetskraftens rörlighet och förändringarna i utbildningssammansättning studeras också.

Lönestrukturen analyseras med metoder av variansanalystyp. För faktorerna ålder, utbildning, yrke, industrigren och dyrtid uppskattas huvud- och samspelseffekter. Uppskattningen görs för perioden 1957–68. Den jämförelse som görs är av »ceteris paribus typ», dvs. de tjänstemän, vars genomsnittslöner vi jämför, anses t. ex. med undantag för yrket ha samma egenskaper med avseende på övriga faktorer. Således kan nämnas att det i fråga om yrke finns ett utrymme för genomsnittliga löneskillnader på upp till 200%. På liknande sätt kan man säga att det i fråga om ålder finns ett utrymme för genomsnittliga löneskillnader på 35–50%, för ut-

bildning 15–20 %, för industrigrenen ca 10 % och för dyrort ca 5 %. Det bör betonas att resultaten gäller genomsnittliga löneskillnader, de individuella skillnaderna är naturligtvis mycket större. Samspelseffekterna är ungefär av samma storlek som industrigrenseffekterna. Samspelet mellan ålder och yrkesnivå ger de största effekterna.

Utredningsman: Anders Klevmarken.

Verkningar av hyreskontrollens avskaffande

Studien avser att analysera verkningar av alternativa metoder att avveckla nuvarande system med hyreskontroll. Det blir därvid nödvändigt att även studera hur hyresregleringen, fastställandet av bostadsstyrelsens maximihyror i statligt belånade hus samt hyressättningen i allmännyttiga och kooperativa bostadsföretag faktiskt fungerat.

Undersökningen omfattar bl. a. verkningarna av en avveckling av hyreskontrollen på hyresnivå, hyresstruktur, inkomststruktur, bostadsbeståndets fördelning på hushåll och villkoren för nyproduktion. Avsikten är att även beakta de stora regionala skillnader i hyresutvecklingen som kan väntas vid en avveckling.

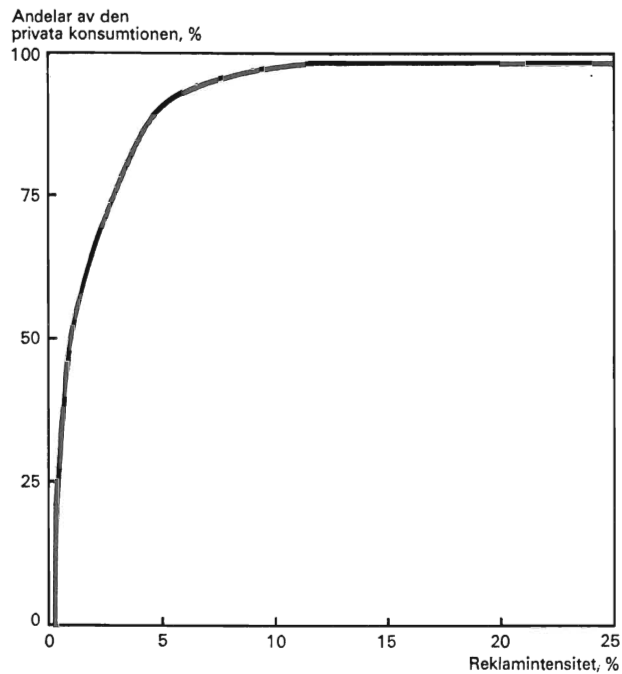
Utredningsman: Assar Lindbeck.

Reklamutredningen

På uppdrag av den statliga reklam-(TV-)utredningen har institutet i samarbete med statistiska centralbyrån (SCB) samlat in uppgifter om kostnaderna för kommersiell reklam i Sverige 1965–67. Dessa uppgifter har delgivits press samt medverkande företag i en stencil som sänts ut under sommaren 1969.

Arbetet fortsätter för närvarande med en analys av reklamens bestämningsfaktorer. Det visar sig att variationerna i reklamintensitet (reklamkostnader/omsättning) mellan olika företag och varugrupper är mycket stora. Konsumentvaror har exempelvis i genomsnitt 3–4 gånger mer reklam än producentvaror. Bland konsumentvarorna är skillnaderna också stora som framgår av figur 6. Som synes har en mycket liten andel (knappt 5 %) av den privata konsumtionen en reklamintensitet över 10 %, medan ca hälften av den privata konsumtionen ligger under 1,0 %. Ett vägt genomsnitt för hela den privata (varu-)konsumtionen ligger strax över 2 %.

Figur 6. Reklamintensitetens fördelning inom den privata konsumtionen i Sverige 1967

Vilka faktorer förklarar dessa stora variationer? Under 1970 har vissa analyser gjorts bl. a. med hjälp av multipel regressionsanalys. Några av de resultat som framkommit tyder på att säljarstrukturen spelar stor roll. När antalet säljare är begränsat (oligopol) ligger i genomsnitt reklamkostnaderna mycket högt. Detta gäller i synnerhet för dagligvaror, dvs. varor med hög köpfrekvens och ett relativt lågt pris. Ett mycket intressant problem är hur reklamkostnaderna för stora företag förhåller sig jämfört med mindre företag. Preliminära resultat tyder här på att större företag med marknad över hela landet har avsevärt högre reklamintensiteter än små företag som arbetar på lokalt avgränsade marknader. Bland de riktäckande företagen tycks reklamintensiteten i allmänhet vara högre när marknadsandelen är förhållandevis liten. Ytterligare ett preliminärt resultat är att importörer har högre reklamkostnader än svenska tillverkare. Detta kan förklaras av att importörerna ofta inte har samma allmänna goodwill som svenska företag med etablerade varumärken.

Utredningsman: Rolf Rundfelt.

Konkurrens på lika villkor

De återkommande valutaproblemen i land efter land utgör en viktig bakgrundsfaktor till den selektiva näringspolitiken som fortlöpande byggs ut inom industriländerna. Subventioner och andra förmåner utgör ett medel för regeringarna att öka investeringstakten inom industrin för att på detta sätt öka exporten. Det är en genomgående tendens att länderna i olika former söker tillvarata det egna näringslivets intressen såväl offensivt vid nyinvesteringar som defensivt i form av skydd åt de mera hårt konkurrensutsatta näringarna. Det är vid en selektiv politik av detta slag ofrånkomligt att konkurrensen mellan olika företag och branscher påverkas såväl nationellt som internationellt. I denna studie diskuteras olika aspekter på politiska ingripanden av detta slag.

Ett speciellt intresse ägnas utrikeshandelsproblematiken. Det internationella valutasystemet bygger på att varje enskilt valutaområde på längre eller kortare sikt skall lyckas upprätthålla balans i sina utrikes betalningar. I stället för att använda sig av det mera generellt verkande medel som valutakursförändringarna utgör ligger det nära till hands att söka uppnå motsvarande effekter med hjälp av en selektiv politik. Detta är också vad som skett. Problemen kan i framtiden väntas komma att bli accentuerade genom den selektiva politikens successiva utbyggnad.

En konsekvens av den relativt sett allt mindre andel av ett samhälles reala resurser som anslås till industriproduktion är nämligen att också världshandeln med industriprodukter kommer att få en minskad relativ betydelse. På denna Realt sett allt mindre betydelsefulla marknad kommer nationerna att tvingas söka efter ett exportutrymme som garanterar dem balans i de utrikes betalningarna. På lång sikt tenderar kombinationen av ökad selektiv politik och en relativt övriga verksamheter i ekonomierna minskad utrikeshandel att skapa instabila förhållanden i världsekonomin.

Utredningsman: Jan Bröms.

Företagsetableringen under efterkrigstiden

Den nyligen påbörjade studien av företagsetableringen under efterkrigstiden i Sverige kan delvis ses som en fortsättning av professor Erik Dahmén's arbete »Svensk industriell företagarverksamhet», vilket publicerades av institutet 1950. Den nu påbörjade utredningen skiljer sig från Dahmén's

bl. a. därigenom att större vikt läggs vid en kvantitativ orsaksanalys.

Undersökningen syftar främst till en historisk och statistisk kartläggning av antalet nytillkomna företag och anläggningar under efterkrigstiden samt deras fördelning på olika industrier, regioner och år. Dessutom studeras de nya företagens storlek, räntabilitet och tillväxt samt karaktär i vissa övriga avseenden. Genom analys av variationerna i etableringsfrekvens mellan olika industribranscher under en given tidsperiod (tvärsnittsanalys) samt variationerna i etableringsfrekvens över tiden inom enskilda branscher (tidsserieanalys) görs försök att kvantitativt uppskatta sambanden mellan företagsetableringen och olika variabler såsom vinstutsikter, nödvändigt startkapital m. m. Betydelsen av nya varor och metodinnovationer för företagsetablering blir föremål för särskilt studium.

Den statistiska beskrivningen av etableringsverksamhetens omfattning kräver en omfattande bearbetning och komplettering (genom enkäter eller direkta kontakter med företagen) av tillgängliga företagsregister, kalendrar m. fl. källor.

Utredningsman: Gunnar Du Rietz.

Finanspolitikens effekter

Syftet med denna studie är i första hand att empiriskt undersöka den svenska finanspolitikens effekter i olika avseenden. Metoden skall vara att göra en ekonometrisk modell över åtminstone vissa delar av den svenska ekonomin. Denna modell bör vara sådan att de finanspolitiska parametrarna så långt som möjligt uppträder explicit.

Arbetet, som görs i samarbete med Nationalekonomiska Institutionen i Lund, genomförs som en serie delprojekt av vilka det första omfattar en beskrivning av den direkta inkomstbeskattningen av hushållen i Sverige under 1951–67.

Kärnan i detta arbete är konstruktionen av en algoritm som från en känd inkomstfördelning före skatt och en känd uppsättning skatteavdrags- och avgiftsparametrar beräknar intäkter från statlig och kommunal skatt samt intäkter från pensionsavgifter och sjukförsäkringsavgifter.

Med algoritmens hjälp kan man vidare beräkna hur skattebördan fördelar sig mellan olika inkomstklasser och familjekategorier och därmed kan man också beräkna inkomstfördelningen efter skatt. Avsikten är att i

modellen inarbeta också övriga transfereringar varvid det blir möjligt att avläsa finanspolitikens direkta effekter på de disponibla inkomsterna. Algoritmen är gjord så att effekten av förändringar i enskilda parametrar, med avseende på t. ex. skatteintäkter och inkomstfördelning efter skatt, kan särskiljas och jämföras. Denna del av arbetet har därför ett stort intresse i och för sig men är också ett steg på väg mot ett noggrant specificerat samband mellan bruttoinkomst, offentliga parametrar och disponibel inkomst.

Ett naturligt steg därefter är en konsumtionsfunktion där de statliga parametrarna uppträder explicit. Konstruktionen av en sådan är central i nästa delprojekt där även den indirekta beskattningen av hushållen skall behandlas.

Utredningsman: Ulf Jakobsson.

Utveckling och spridning av miljövänliga produktionsprocesser

För att kunna bedriva en rationell miljövårdspolitik är det nödvändigt att man uppskattar de samhällsekonomiska kostnaderna för att uppnå vissa miljökvantiteter och de samhällsekonomiska värden som dessa miljökvantiteter representerar. Utredningen – som bekostas med medel från riksbanksfonden – kommer att utföras i samarbete med Handelshögskolan i Stockholm där man för en begränsad region skall söka uppskatta de samhällsekonomiska kostnaderna för rening av avfall, för användande av dyrare produktionsprocesser och för sådana minskningar av produktionen av vissa varor och tjänster som blir nödvändiga för att uppnå en förbättring av miljön.

Syftet med det inom institutet påbörjade projektet är i första hand att via en regional modell analysera olika miljövårdspolitiska medels verkningar på den hastighet med vilken »miljövänlig» teknik utvecklas och sprids. Undersökningen skall således redan från början läggas upp så att man om möjligt kan infoga resultaten i den modell som utvecklas vid Handelshögskolan.

Utgår man från hypotesen att den tekniska utvecklingen av produktionsprocesserna utgör det samhällsekonomiskt billigaste sättet att reducera de miljöfarliga utsläppen, kommer en central fråga att bli hur man skall kunna stimulera en sådan teknisk utveckling. Av särskilt intresse är att få

veta i vilken utsträckning processutvecklingen påverkas av förändringar i produktionsfaktorernas priser. Man behöver här ingående studera de kalkyler som ligger bakom beslut att satsa på någon viss processutveckling. I forskningsprojektet kommer därför ett antal nya tekniska metoder av förhållandevis miljövänlig art att väljas ut. Avsikten är att studera vilka överväganden som legat bakom utvecklingen av dessa. En fråga som därigenom aktualiseras är varför företagen väljer en dyrare, mer miljövänlig teknik, trots avsaknaden av såväl imissionsavgifter som andra åtgärder med liknande syfte, t. ex. regleringar. Har förväntningarna om framtida imissionsnormer utgjort anledningen till att man satsat på utveckling av dylik teknik, eller har miljövänligheten uppkommit mer som en biprodukt? Förhoppningsvis skall man genom denna undersökning få ett visst underlag för bedömning av effektiviteten hos de olika typerna av miljövårdspolitiska medel (främst avgifter och regleringar av olika slag) i avsikt att stimulera utvecklingen av miljövänlig teknik.

Ovanstående typ av frågor är av central karaktär även när det gäller *spridningen* av miljövänlig teknik. Denna del av undersökningen kan med fördel anknytas till de studier som görs kring spridningen av ny teknik i allmänhet. En väsentlig fördel för denna del av projektet är att institutet för närvarande deltar i ett internationellt projekt som just gäller spridning av ny teknik och på detta område etablerat goda kontakter med ett antal utländska forskningsinstitut, se s. 27.

Utredningsman: Johan Facht.

Övrig verksamhet

Flera av institutets medarbetare har under året publicerat artiklar i tidskrifter och tidningar samt medverkat som föredragshållare vid konferenser och kurser. Framträdandena har i de flesta fall haft anknytning till inom institutet pågående utredningar.

Institutets chef har varit ledamot av utredningsrådet och av statens råd för samhällsforskning. Han har också deltagit som expert i det näringspolitiska rådet och i budgetutredningen. Fil. lic. Lars Kritz har varit expert i trafikpolitiska delegationen inom kommunikationsdepartementet samt deltagit i en arbetsgrupp inom statistiska centralbyrån för planering av en undersökning av varutransporter på väg. Docent Yngve Åberg har medverkat i en arbetsgrupp för investeringsstatistik på statistiska centralbyrån.

Institutet har under året deltagit i planeringsarbetet för 1969 års hushållsbudgetundersökning.

Förteckning över utgivna skrifter

1970

Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Lars Nabseth m. fl. 271 s. 40: —

Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter. Lars Wohlin 291 s. 45: —

1969

Varusindustrins problem. Efterfrågan, konkurrens, framtidsutsikter. Med bedömning av den svenska varusindustrins utvecklingsförutsättningar av Ragnar Bentzel, John Ekström, Lars Nabseth.¹ 243 s. 30: —

Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965. Lars Lundberg. 154 s. 20: —

Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar. Villy Bergström. 151 s. 20: —

Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871–1966. Lennart Ohlsson. 151 s. 20: —

Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965. Per Silenstam. 115 s. 20: —

Nordek och jordbruket — en utredning om innebörd och konsekvenser för jordbrukets del av en nordisk tullunion. Odd Gulbrandsen. 70 s. 18: —

Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965. Yngve Åberg. 124 s. 20: —

*Jordbruksnäringens ekonomi.*¹ Odd Gulbrandsen – Assar Lindbeck. 280 s. 40: —

*Bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer.*¹ Göran Eriksson – Gunnar Du Rietz. 175 s. 25: —

The Diffusion of New Technology. A Study of Ten Processes in Nine Industries. Småtryck nr 46, 44 s. (Särtryck ur National Institute Economic Review, maj 1969.) 8: —

Produktionssambanden och vinstutvecklingen i svensk skogsindustri. Yngve Åberg. Småtryck nr 45, 7 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1969: 1.) 4: —

1968

The Credit Market, Investment Planning and Monetary Policy—an econometric study of manufacturing industries. Gunnar Eliasson. 111 s. 18: —

*Bolagsbeskattning och kapitalkostnader.*¹ Leif Mutén. 245 s. 40: —

*Bostäder och boendeförhållanden i Sverige 1945–60.*¹ Bernt Johansson – Lars Borgnäs. 201 s. 16: —

¹ English summary.

*Godstransporternas utveckling i Sverige 1950-66 med utblick mot 1980.*¹ Lars Kritz. 75 s. 16: —

Långtidsutredningens industriprognos för 1970. En granskning och revidering. John Ekström. 66 s. 12: —

*Bostadsproduktionens prisutveckling.*¹ Branko Salaj. 196 s. 30: —

1967

*TV-ägandets utveckling i Sverige 1956-65.*¹ Gunnar Törnqvist. 235 s. 40: —

*Resekonsumtionen 1950-75.*¹ Gustav Endrédi. 122 s. 30: —

*Kreditmarknaden och industrins investeringar.*¹ Gunnar Eliasson. 284 s. 40: —

Concentration and Structural Adjustment in Swedish Industry during the Postwar Period. Bengt Rydén. Småtryck nr 44, 25 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalskrift 1967: 2.) 4: —

Problemer i marknadsökonomisk forskning. John Skår. Småtryck nr 43, 24 s. (Särtryck ur »Markedsføring i 70-årene».) 6: —

*Studier i frånvaro från arbetet.*¹ Bertil Olsson. Småtryck nr 42, 158 s. 25: —

*Beklädnadskonsumtionen. Ny analys och prognos för 1975.*¹ John Ekström - Svante Lundberg. Småtryck nr 41, 138 s. 25: —

Den ekonomiska politikens möjligheter att inverka på kapitalresursernas fördelning mellan näringsgrenar och regioner. Lars Nabseth. Småtryck nr 40, 24 s. (Särtryck ur *Kapitalförsörjningen vid den ekonomiska omvandlingen i mindre industriländer*. Förhandlingar vid XIX nordiska nationalekonomiska mötet i Helsingfors den 25, 26 och 27 augusti 1966.)²

Industrifinansieringen perioden 1950-70. Gunnar Eliasson. Småtryck nr 39, 67 s. (Särtryck ur *Långtidsfinansiella perspektiv*, SOU 1967: 6.)²

1966

*Industrins finansiering 1955-62.*¹ Bengt-Göran Löwenthal. 173 s. 30: —

*Framtidsperspektiv för svensk industri 1965-80.*¹ Ragnar Bentzel - Jan Beckeman. 186 s.²

*Modell och observationer. En studie av empirisk anknytning och aggregation för en linjär produktionsmodell.*¹ Bengt Höglund. 224 s. 35: —

*Utvecklingstendenser för svensk stålindustri.*¹ Erik Ruist. 142 s. 30: —

Löneandelen och den ekonomiska utvecklingen. En empirisk-teoretisk studie.¹ Karl G. Jungfelt. 278 s. 35: —

Godstransportutvecklingen i Storbritannien. Lars Kritz. Småtryck nr 38, 64 s. 10: —

Petrokemiska utvecklingslinjer. Peter Fitger. Småtryck nr 37, 45 s. 8: —

Jordbrukspolitikens mål och medel. Odd Gulbrandsen - Assar Lindbeck. Småtryck nr 36, 114 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

Den privata konsumtionen 1950-70. Göran Albinsson - Gustav Endrédi. Småtryck nr 35, 47 s.²

1965

Sjukfrånvaro bland tjänstemän. Bertil Olsson. Stencil, 50 s.²

Världens handelstonnagebehov och svensk varusindustri 1964-80. Göran Norström. Småtryck nr 34, 154 s. 15: -

An Empirical Study of Labour Reallocation Gains in Sweden between 1950 and 1960. Gunnar R. Österberg. Småtryck nr 33, 34 s. (Särtryck ur *The Swedish Journal of Economics* 1965: 1.) 5: -

1964

Lokaliseringsförändringar inom svensk industri 1952-60. Gunnar Törnqvist. 163 s.²

*Reklamens ekonomiska roll.*¹ Göran Albinsson, Sten Tengelin, Karl-Erik Wärneryd. 276 s.²

*Arbetskraftens rörlighet. En studie av en lokal arbetsmarknad.*¹ Bengt G. Rundblad. 269 s. 35: -

Inkomstfördelningen under efterkrigstiden. En studie av löneandelens utveckling. Lennart Fridén. Småtryck nr 32, 50 s. 6: -

Några konsumtionsteoretiska grunddrag samt Prognosmetoder och statistiskt material. Utdrag ur *Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65.* Småtryck nr 31, 86 s. 5: 50

The Location Decision from the Point of View of the Individual Company. Albert Danielsson. Småtryck nr 30, 41 s. (Särtryck ur *Ekonomisk Tidskrift* 1964: 2.) 4: -

Raw Materials in International Trade. Karl G. Jungenfelt. Småtryck nr 29, 25 s. (Särtryck ur *Ekonomisk Tidskrift* 1964: 1.) 4: -

1963

The Production System of the Swedish Economy. An Input-Output Study. Bengt Höglund - Lars Werin. 229 s. 25: -

*Lastbilstransporter i Sverige 1950-61.*¹ Lars Kritz. 220 s. 30: -

Offentliga utgifter 1913-58. En sammanfattning av »Den offentliga sektorns expansion». Småtryck nr 28, 58 s. 5: -

1962

*Den offentliga sektorns expansion. En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913-58.*¹ Erik Höök. 572 s. 45: -

*Svensk populärpress 1931-61. Utvecklingstendenser, marknadsbeskrivning och efterfrågeanalys.*¹ Göran Albinsson. 197 s. 25: -

Befolkning och arbetskraft i Norrland. Stencil, 55 s. 8: 50.

¹ English summary.

² Utgången.

TV i Sverige — 4 kvartalsrapporter 1962. Stencil, 100: —

Framtidsperspektiv för svensk industri — 60-talets första hälft. Jan Wallander. 186 s.²

Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden. Ragnar Bentzel, Assar Lindbeck, Ingemar Ståhl. Småtryck nr 27, 109 s. 8: —

Sveriges handelspolitiska alternativ: Den ekonomiska innebörden. Staffan Burenstam Linder. Småtryck nr 26, 24 s. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift 1962: 4.) 4: —

Verkstadsindustrins maskinkapital. En studie av dess sammansättning och av »maskinens åldrande och död». Jan Wallander. Småtryck nr 25, 110 s. 12: 50

Produktivitet och kapitalmängd inom den svenska industrin under efterkrigstiden. Karl G. Jungenfelt. Småtryck nr 24, 19 s. 3: 50

Sysselsättning, penningvärde och framåtskridande. En sammanfattning av stabiliseringsutredningens betänkande: »Mål och medel i stabiliseringspolitiken». Småtryck nr 23, 109 s.²

Dryckeskonsumtionen i Sverige. Åke Sundström — John Ekström. Småtryck nr 22, 182 s. 18: —

1961

Löneökningars verkningar inom industrin. En studie av anpassningsprocessen inom företaget.¹ Lars Nabseth. 344 s. 35: —

Svensk verkstadsindustri. Struktur och utvecklingstendenser. Göran Albinsson. 205 s.²

Marknadsundersökning och marknadsforskning. Rapport från kontaktkonferens i Saltsjöbaden den 13–14 februari 1961. Stencil, 83 s. 25: —

Beklädnadsköpen för hushåll och individer. Ett tvärsnitt år 1958. Stencil, 101 s. 40: —

TV i Sverige — 4 kvartalsrapporter 1961. Stencil, 100: —

Investeringskalkyler enligt MAPI-metoden anpassade till svenska skatteförhållanden. Bertil Eneroth. Småtryck nr 21, 27 s.²

1960

Industriföretagets produktions effektivitet. Några mätningmetoder.³ Erik Ruist. 108 s. 20: —

Sverige inför europeisk integration. John Ekström. Stencil, 94 s. 7: 50

Industriproblem 1960. Göran Ahrsjö m. fl. 196 s.²

IUI:s bilprognos — genomgång och revidering hösten 1960. Jan Wallander — Bertil Olsson. Småtryck nr 20, 8 s. 3: 50

Prisdifferentiering inom handeln. En studie av köparprestationer ur leverantörens synpunkt. Lars Lidén — Bengt A. Holmberg. Småtryck nr 19, 118 s. 10: —

¹ English summary.

² Utgången.

³ Published in English by OECD.

IUI:s konsumtionsprognos för år 1965. En granskning och revidering. Göran Albinsson m. fl. Småtryck nr 18, 106 s. 9: 50

1959

Perspektiv på Västeuropas utveckling 1955-75. Ingvar Svennilson. Småtryck nr 17, 85 s.²

Skiftarbete i verkstadsindustrin. En undersökning rörande de ekonomiska förutsättningarna. Lars Lidén - Jan Wallander. Småtryck nr 16, 131 s.²

Kapitalbildningsproblemet. Några samhällsekonomiska synpunkter. Erik Dahmén. Småtryck nr 15, 78 s.²

Användning av befolkningsregistret för undersökning av arbetskraftens rörlighet - en metodstudie. Jan Gillberg - Bengt G. Rundblad. Småtryck nr 14, 14 s. (Särtryck ur Statistisk Tidskrift 1959: 1.) 2: -

1958

Studier i bilismens ekonomi. Jan Wallander. 364 s. 35: -

*Den textila konsumtionen.*¹ John Ekström. 289 s.²

Vår konsumtion, återblick - prognos. Göran Albinsson. 123 s. 5: -

Oljan i svensk ekonomi. Jan Gillberg - Erik Höök. Småtryck nr 13, 68 s.²

Jordbruket under omvandling. Odd Gulbrandsen - Göran Albinsson. Småtryck nr 12, 51 s. 2: -

Input-output och den strukturella interdependensen. Bengt Höglund. Småtryck nr 11, 35 s.²

*Industriens Utredningsinstitut.*¹ Jan Wallander. Småtryck nr 10, 6 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1958: 2.)²

*Konsumtionen i Sverige 1931-65.*¹ Ragnar Bentzel. Småtryck nr 9, 20 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1958: 1.)²

1957

Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65. Ragnar Bentzel m. fl. 475 s.²

*Strukturumvandlingen i jordbruket.*¹ Odd Gulbrandsen. 252 s. 24: 50

Efterfrågan på televisionsapparater i Sverige - en reviderad prognos. Jan Wallander - Carl Gustaf Dahlerus. Småtryck nr 8, 31 s. 5: -

Verkstadsindustrins orderstatistik - några metodproblem. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 7, 22 s.²

Om aggregation av produktionsfunktioner. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 6, 19 s. (Särtryck ur 25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl.) 2: -

1956

Bilägaren och bilen. 112 s. 9: 50

¹ English summary.

² Utgången.

Produktivhetsproblem i den penning- och lönepolitiska diskussionen i vårt land. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 5, 18 s. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift 1956: 4.)²

En arbetstidsförkortning — verkningar i olika företag. Lars Nabseth. Småtryck nr 4, 68 s. (Särtryck ur SOU 1956: 20.)²

Skrothandelns ställning och betydelse i samhällsekonomin. Erik Höök. Småtryck nr 3, 8 s. (Särtryck ur »En man och hans verk».) 2: —

*Långtidsprogrammet och verkligheten.*¹ Jan Wallander. Småtryck nr 2, 8 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1956: 2.)²

Samhällsplanering och industrilokalisering. Jan Wallander. Småtryck nr 1, 7 s. (Särtryck ur Plan 1956: 1.)²

1955

*Kemisk industri — karakteristiska drag, struktur och utvecklingstendenser.*¹ Alv Elshult, Ingvar Svennilson, Hans Wagner. 215 s.²

Nationaliseringen i England. Erik Höök. Multilith, 88 s. 4: —

Industrien och förgubbningen. 128 s. 7: —

Bostadsefterfrågan — med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning. Stig Rydorff. Stencil, 88 s.²

*Tjänstemännen och den industriella omvandlingen.*¹ Erik Höök. 114 s. 5: 50.

1954

Svensk television — Efterfrågan, tillverkning, import — En prognos. Stencil, 135 s.

Den fria världens råvaruförsörjning. 216 s.²

1953

Den svenska bryggeriindustrien. Stencil, 138 s.²

1952

*Svenskt distributionsväsende.*¹ Roland Artle. 238 s.²

*Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning.*¹ Erik Höök. 193 s. 14: —

*Svenskt transportväsende.*¹ Carl Wilhelm Petri. 294 s.²

*Inkomstfördelningen i Sverige.*¹ Ragnar Bentzel. 227 s. 14: —

1950

Några fakta om lastbilstrafiken i Sverige 1950. 59 s. 5: —

Industriproblem 1950. 160 s. 6: —

*Svensk industriell företagarverksamhet,*¹ band 1 och 2. Erik Dahmén. 428 + 295 s. 28: —

Industriförbundets reviderade produktionsindex. Erik Ruist. 21 s.²

1949

Den amerikanska antitrustpolitiken och dess tillämpning. Hans Thorelli jr. Stencil, 102 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

1948

*Den norrländska skogsnäringens konjunkturkänslighet under mellankrigsperioden.*¹ Erik Ruist – Ingvar Svennilson. 143 s. 7: –

*Flykten från skogsbygden.*¹ Jan Wallander. 365 s. 15: –

Europas ekonomi ur balans. 60 s. 3: –

*Studier i den svenska skoindustrins struktur.*¹ Rickard Elinder. 255 s. 12: –

1947

Statistisk kvalitetskontroll. Stencil, 19 s.²

Tullunionen mellan Belgien, Holland och Luxemburg. Stencil, 16 s.²

Sovjetunionens industri. Stencil, 31 s.²

Socialiserings- och reorganisationsplaner för industrien i Västeuropa. Stencil, 57 s.²

1946

*Norrlands arbetskraftsbalans.*¹ Ingvar Svennilson. 68 s. 2: –

Individuell livsmedelskonsumtion i arbetarhushåll vid Sandvikens järnverk år 1944. Carin Boalt – Yngve Zotterman. 32 s.²

Konjunkturläget i USA. Stencil, 12 s.²

Den engelska bomullsindustrien under mellankrigsperioden. Rune Hellberg. Stencil, 121 s.²

*Studier i svenska textila industriernas struktur.*¹ Folke Kristensson. 503 s.²

*Sveriges arbetskraft och den industriella utvecklingen.*¹ Gösta Ahlberg – Ingvar Svennilson. 176 s. 6: –

Utvecklingslinjer inom svensk skogsindustri. Erland Waldenström. 48 s. 1: –

Avverkningsberäkning för Norrland. Stencil, 38 + tab. s.²

1945

Svensk handelspolitik efter kriget. 53 s.²

1944

Industriens arbetarbostäder. Jöran Curman. 487 s.²

De norrländska hemmamarknadsindustriernas transportkostnader. 22 s. 5: –

Den ekonomiska efterkrigsplaneringen i Kanada. Stencil, 16 s.²

Norrlandsbibliografi. 63 s.²

Produktionskommittéerna i den engelska industrien. Stencil, 16 s.²

Det amerikanska näringslivet och efterkrigsproblemen. Stencil, 50 s.²

Industriens sysselsättning under åren närmast efter kriget. 53 s. 1: –

Näringslivet inför freden. 107 s. 2: –

¹ English summary.

² Utgången.

1943

Levnadskostnaderna i Norrland. 49 s. 4: —

Industriproblem 1943. 124 s. 4: 50.

Småindustri och hantverk i Sverige. Axel Iveroth. 233 s. 5: —

Engelska synpunkter på näringspolitiken efter kriget. Stencil, 30 s.²

Studier i skogsbrukets arbetslära. 267 s. 12: —

Ekonomiska efterkrigsproblem. Diskussion i Saltsjöbaden den 20 maj. Stencil, 65 s.²

Undersökning rörande den lägre laboratoriepersonalens utbildningsförhållanden. Stencil, 18 s.²

Nyare statliga åtgärder till stöd för bostadsproduktionen. Stencil, 12 s.²

1942

Norrland, natur, befolkning och näringar. 594 s.²

Tillvaratagande och förädling av mindervärdigt virke samt avfalls- och biprodukter i skogsindustrien. 328 s.²

Till frågan om det industriella framåtskridandet i Sverige. Ingvar Svernilson - Erland Waldenström. 68 s. 2: —

Studier i skogsbrukets rationalisering. Stencil, 47 s.²

Studie rörande koncentrations- och rationaliseringsåtgärder inom den tyska industrien. Stencil, 55 s.²

Studie rörande koncentrationsåtgärder inom den engelska industrien. Stencil, 13 s.²

Taxepolitiken vid de finska järnvägarna. Stencil, 9 s.²

Yrkesutbildning och teknisk undervisning i Norrland. Stencil, 17 s.²

1941

Industrien och Norrlands folkförsörjning. 134 s. 2: —

Vår folkförsörjning i avspärrningstider I och II. 96 + 96 s. 3: 50.

¹ English summary.

² Utgången.